

black humor and its review and analysis in the Humour&Caricature Magazine(1991-2022)

Asadollah jafari¹; Sayyed Abdolmehdi Askari²

Received:25/10/2021

Accepted: 28/7/2022

Abstract

"Humour and Caricature Magazine" is one of the Iranian comic publications that has been presenting social and popular humor in a written and pictorial way since 1991. The purpose of this article is to introduce black humor and review and analysis it in the humour and caricature magazine by studying and analyzing 298 issues of this magazine. Paying attention to the multifaceted and introverted satires and facts of the contemporary violent world has created a balance between the amount of black humor and the happy or the usual press humor in this magazine. the "Death Station" page with a hilarious look at the scary reality of death, mostly surreal and thoughtful works along with modern aphorism, memorials, anti-war and anti-terrorism works and a part of 4Dhumor and social cartoons are protuberant examples of black humor in the humour and caricature magazine. most of the amount of black humor of this magazine in the written humour section Belongs to aphorism and in the visual humor section it belongs to nocomment cartoon and caricature(face cartoon), Respectively. 36 pages, i.e. 12% on the covers and 61 pages on the back cover and inside the covers are correspondingly dedicated to black humor.

Keywords: *humour & caricature magazine, black humor, Humorous magazines in Iran, Criticism of contemporary humor.*

¹ Assistant Professor, Department of Persian Language and Literature, University of Payame Noor, Tehran, Iran;

ORCID ID: 0000-0001-5533-0507

Email: as_jafari@pnu.ac.ir

² Corresponding author, Master Student of Persian Language and Literature, University of Payame Noor, Iran;

ORCID ID: 0000-0002-7741-280X

Email: Smehdiaskari@gmail.com

Extended Abstract

1. Introduction

“Humor and Caricature Magazine” refers to one of the Iranian humorical publications, monthly published since January 1991. Javad Alizadeh is the owner of the privilege, the responsible manager, and editor of this magazine, who has won numerous international awards in the arena of cartoons and caricatures, in addition to half a century of comic activity in the Iranian press. The present paper investigates black humor in Humour and Caricature Magazine. As mentioned in the editorial of the first issue of Humour and Caricature Magazine, it has started publishing aiming at giving new dimensions to the entity of humor and caricature, and in the same regard, this publication content has paid particular attention to new and serious humor, as well as black or bitter humor.

Research Question(s):

What is the ratio of black and normal humor in Humour and Caricature Magazine?

2. Literature Review

Until now, except for a few papers in cartoon, caricature, and special graphic and illustration pages in the press, no special research has been so far conducted about black humor in humorical magazines. Moreover, papers have been written about black humor in poetry and fiction, with emphasis on the literary aspect of the works, as below:

2-1- Mohammadi, A. & Taslimi Jahormi, F.; “Comparative Study of Black Humor in Fiction Based on the Surrealism School”; *Research on World’s Contemporary Literature*, Volume 21, Issue 2, pp. 403-429, 2016.

- This paper focuses on the definition and terminology of black humor and it is about the background of its creation in the surrealism school, sufficing to mention the general characteristics of black humor in the works of Sadegh Hedayat, Gholām-Hossein Sā’edi, and Bahram Sadeghi.

2-2- Salahi, A.; Pouralkhas, SH. & Shokri, H.; “The Study of Black Humor in the Works of Mehdi Akhavan-Sales”; *Tehran: The First National Conference on Fundamental Research in Language and Literature Studies*, p. 4, 2018.

- This paper addresses a short definition of black humor, briefly states its history, and compares the researched works on the types of black humor.

2-3- Tadayyon, Y.; "Black Humor, Grotesque (Black Writing), or Neither"; *Tandis Magazine*, Issue 107, p. 23, 2007.

- This one page note provides a brief definition and general characteristics of black humor.

2-4- Shahidi, D.; "Secrets of the Mystery of Black Humor"; *Etemad Newspaper*, Issue 4063, p. 7, 2018.

2-5- Shahidi, D.; "Black and White Humor in Gray Existence"; *Keyhan Caricature Bimonthly Magazine*, 14th year, Issue 157-158, pp. 48-44, 2015.

2-6- Shahidi, D.; "Hidden Layers of Fear in the Arena of Black Humor"; *Etemad Newspaper*, Issue 4074, p 7, 2018.

- According to his work and activity in visual art, Davoud (David) Shahidi's notes focus the visual aspect of black humor and analyze black humor atmospheres, special characters, and graphics of works of this category.

2-7- Ziaei, M.R.; "Confusion of Definitions in Various Types of Cartoons and Caricatures"; *Keyhan Caricature Bimonthly*, year 16, number 189-190, pp. 43-40, 2007.

2-8- Ziaei, M.R.; "Seppuku and Black Humor in Cartoons"; *Keyhan Caricature Magazine*, Issues 175-176, p. 51, 2006.

2-9- Alizadeh, J.; "What is Black Humor?!"; *Humor and Caricature Magazine*, Issue 292, p. 31, 2018.

The above items also include the introduction and description of black humor, particularly in the visual humor section. Regardless of the references in a few short sentences in the interviews with the *Humor and Caricature Magazine's* editor about the place and nature of black humor in the magazine, no study has been conducted on the subject of this research, i.e. "Black humor in the *Humour and Caricature Magazine*".

3. Methodology

The present study examines black humor in the written and sometimes visual content related to this magazine's texts, using library method and taking note from all the issues of *Humour and Caricature Magazine* (298 issues) and the available supplementary works.

4. Results

In *Humour and Caricature Magazine* (monthly magazine), the humor is

divided into two general groups: normal humor, i.e. a collection of normal press humor, white humor, colored humor, gray humor, yellow humor, and a combination of usual and popular humor, comic, and social humor. On the other hand, the second group is called black or serious and bitter humor, representing dark and sad humor, and expressing the bitter and negative conditions of human life. These two groups of humor are in balance and proportion, a combination of which covering most of the political, social, and family humors. In *Humour and Caricature Magazine*, given paying attention to individual, multi-character, and introspective, innovative 4D humor and unusual humor, black humor has a lot of frequency and depth, just like the column of the death station. In the humor written in the cari-kalamator (Cari-word), short poems and sentences in the columns of the death station, senseless humor, meaningless words, meaningless words, sad words, whispers, memorials, and so on emphasize brevity and employing words. In illustrated comics, i.e. cartoons, it has a wide appearance in political, social-family and occasion cartoons like the memorials of Iranian and world celebrities. With 125 issues, the death station page has the highest number of issues among various black humor columns. In the written humor section, the highest amount of black humor belongs to aphorism and bitter social cari-kalamators (Cari-words), and in the visual humor section, it respectively belongs to unliteral cartoons without captions and face caricatures. Furthermore, 12% of the covers of *Humor and Caricature Magazine*, i.e. 36 out of 298 issues were published; besides, 61 pages of the back cover and the interior of the covers are dedicated to black humor, 10 of which are caricatures of Sadegh Hedayat's face.

References

- Ahmadi, M. (Arvin), D.; *Book Caricature Season*; Tehran: Rozaneh, 2000.
- Alizadeh Moghadam, J.; *Guidance Image*; Tehran: Ataei Press Institute, 1978.
- Alizadeh Moghadam, J.; *Joke with Einstein*; Tehran: Kourosh, 1989.
- Alizadeh Moghadam, J.; *Joke with the TV*; Tehran: Kourosh, 1987.
- Alizadeh Moghadam, J.; *Rocket Humor*; Tehran: Kourosh, 1989.
- Alizadeh Moghadam, J.; *serious cartoons*; Tehran: Koresh, 1363.
- Alizadeh Moghadam, J.; "What Is Black Humor?" *Resistance Art Database*: <http://en.resistart.ir/7175>, 2018.
- Arianpour, Y.; *From Saba to Nima*; 2nd Volume, 4th Edition, Tehran: Zovar, 1993.

- Aslani, M.R.; Dictionary of Humorous Words and Terms; Tehran: Karevan, 2006.
- Bani Asadi, M.A.; "Bosc Black Humor"; Keyhan Caricature Magazine, 2nd year, Issue 16, pp. 16-19, 1993.
- Behzadi Andouhjadi, H.; Humor and Humorism in Iran; A Research in Social Literature and..., Tehran: Sadouq, 1996.
- Bergson, H.; Laugh; Translated by Abbas Bagheri, Tehran: Shabaviz, 2000.
- Camus, A.; The Myth of Sisyphus; Translated by Ali Sadouqi & Mohammad Ali Sepanlou, Tehran: Donyaye No (New World), 2003.
- Critchley, S.; About Humor; Translated by Soheyl Sami, Tehran: Qoqnous, 2005.
- Dehkhoda, A.A.; Dictionary; 2nd Edition (New Period), Volume 10, Tehran: University of Tehran Press, 1998.
- Esmaeilzadeh, H.; "Sulky Humor and Fictional Lterature"; Azma Magazine, Issue 36, p. 31, 2005.
- Group of authors; "Hidden Eye Caricature Show in Berlin Subway: Based on the Hidden Eye Cartoon"; Donyaye Eghtesad (world of economy) Newspaper, Issue 1864, p. 30, 2009.
- Group of authors; "Humor and Caricature Magazine" (1401-1369); Tehran, Issues 1-298.
- Group of authors; "Welcoming Saddam Caricatures in Iraq"; Resalat Newspaper, Issue 6100, p. 6, 2006.
- Heydari, H.; "Mr. Cartoonist's Human Concerns"; Sharq Newspaper, Issue 1125, p 13, 2010.
- Horri, A.; About Humor; New Approaches to Humor and Jocundity, Tehran: Surehy-e Mehr, 2008.
- Hosseini Kazerouni, S.A.; "Humors of Persian Literature and Its Various Types"; Quarterly Journal of Persian Poetry and Prose Styloogy (Bahar-e Adab), Issue 11, p. 101, 2011.
- Javan, F.; "Interview with the Edi Grotesque Grotesque tor of Humor and Caricature Magazine"; Shahr Ara Newspaper, Issue 2530, p 8, 2018.
- Javan Maboudi, M.; "Interview with Javad Alizadeh"; IRNA News Agency, www.irna.ir/news/82388665, 2016.
- Kazanevsky, Vladimir; "Cartoonist Writers or Writer Cartoonists - About the Relationship between Literature and the Art of Caricature"; Translated by Ali Hashemi Shahraki, Keyhan Caricature Magazine, Issues 157-158, pp. 38-43, 2005.

- Mohammadi, A. & Taslimi Jahormi, F.; "Comparative Study of Black Humor in Fiction Based on the Surrealism School"; *Research on World's Contemporary Literature*, Volume 21, Issue 2, p 407, 2016.
- Morreall, J.; *Philosophy of Humor; Investigation of Humor from the Perspective of Knowledge, Art, and Ethics*, Translated by Mahmoud Farjami & Danial Jafari, Tehran: Ney, 2013.
- Naseri, N.; "Humor and Its Formation Manifestations in Persian Literature"; *Quarterly of Scientific-Promotional Persian Literature*, Third Year, Issue 7, pp. 79-114, 2006.
- Nemati, N.; "Examination of Social Caricatures in Iranian Press", Master's thesis, Faculty of Architecture and Urban Planning, Department of Visual Communication, Shahid Rajaei University, p. 14, 2016.
- Nikoubakht, N.; *Satire in Persian Poetry*; Tehran: Tehran University Press, 2001.
- Pollard, A.; *Humor (1970)*; Translated by Saeid Saeidpour; Tehran: Markaz Publicashion, 1999.
- Rahmati, J.; "He Favored the World and His Wife (the Whole Universe)"; *Etemad Newspaper*, Issue 2234, p 16, 2011.
- Rastgar Fasaee, M.; *Types of Persian Prose*; Tehran: SAMT, 2001.
- Thompson, PH.; *Grotesque in Literature*; Translated by Gholamreza Emami, Shiraz: Shiva, 1990.
- Saadi Shirazi, M.; *Golestan*; 3rd Edition, Corrected by Gholamhossein Yousefi, Tehran: Kharazmi, 1994.
- Sadr, R.; *Twenty Years with Today Humor*; Tehran: Hermes, 2002.
- Sadrian, M.R.; "Analysis of the Definitions of Contradiction"; *Quarterly of Scientific-Research of Persian Language and Literature Research*, Issue 18, pp. 171-202, 2010.
- Salahi, O.; *Laugh Makers and Laughters*; Tehran: Alam, 2003.
- Seyed Hosseini, R.; *Literary Schools*; Volume 2, 15th Edition, Tehran: Negah, 2008.
- Shahidi, D.; "Black and White Humor in Gray Existence"; *Keyhan Caricature Magazine*, 14th year, Issue 157-158, pp. 48-44, 2015.
- Shahidi, D.; "Black Humor in Caricature and Surrealism in Painting"; *Aftab-e Yazd Newspaper*, Issue 2279, p 6, 2007.
- Shahidi, D.; "Hidden Layers of Fear in the Arena of Black Humor"; *Etemad Newspaper*, Issue 4074, p 7, 2018.
- Shahidi, D.; "Secrets of the Mystery of Black Humor"; *Etemad Newspaper*, Issue 4063, Tehran, p. 7, 2018.
- Sharifi, GH. and Kordbacheh L.; "Briefness and Literary Industries Underlying Cari-kalamator (Cari-word)"; *Contemporary Persian*

- Literature Journal, Research Institute of Humanities and Cultural Studies, 4th year, Issue 3, pp. 117-140, 2014.
- Shojaei Tabatabai, S.M.; “The New Wave of Caricature in France - the 60s”; Keyhan Caricature Magazine, Issue 145-146, pp. 48-51, 2004.
- Tadayyon, Y.; “Black Humor, Grotesque (Black Writing), or Neither”; Tandis Magazine, Issue 107, p. 23, 2007.
- Talebian, Y. & Taslimi Jahormi, F.; (2008), “Features of Humorous and Kidding Language in Cartoons”; Literary Arts Quarterly of Isfahan University, first year, Issue 1, pp. 13-40, 2009.
- Zarrinkoob, A.H.; “Black Literature in Europe and America”; Yaghma Magazine, 6th year, Issue 2, Period (59), p. 64, 1953.
- Zarrinkoob, A.H.; Poetry without Lies - Unmasked Poetry; 3rd Edition, Tehran: Javidan, 1977.
- Ziaei, M.R.; “Seppuku and Black Humor in Cartoons”; Keyhan Caricature Magazine, Issues 175-176, p. 51, 2006.

فصلنامه

سال ۲۱، شماره ۸۴، تابستان ۱۴۰۳، ص ۵۷-۹۰

مقاله پژوهشی

DOI: <https://doi.org/10.2634/Lire.21.84.57>

طنز سیاه و بررسی آن در مجله طنز و کاریکاتور

دکتر اسدالله جعفری^۱؛ سید عبدالمهدی عسکری^۲

پذیرش مقاله: ۱۴۰۱/۵/۶

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۸/۳

چکیده

مجله «طنز و کاریکاتور» از نشریات طنز ایران است که از سال ۱۳۶۹ تاکنون به ارائه طنز اجتماعی و فرهنگی به شیوه نوشتاری و تصویری پرداخته است. هدف این مقاله، معرفی طنز سیاه و بررسی آن در ماهنامه طنز و کاریکاتور با مطالعه و تحلیل ۲۹۸ شماره نشریافته این مجله است. اهمیت دادن به طنزهای چندوجهی و درونگرایانه و واقعیت جهان خشن معاصر، باعث ایجاد تعادل در نسبت طنز سیاه و طنزهای شاد و معمول مطبوعاتی در این مجله شده است. صفحه «ایستگاه مرگ» با نگاهی طنزآمیز به واقعیت ترسناک مرگ، اغلب آثار سوررئالیستی و جدی در کنار کاریکلماتورهای نوین، یادبودها، آثار ضد جنگ و ضد تروریسم و بخشی از کاریکاتورهای طنز چهاربعدی و اجتماعی نمونه‌های برجسته طنز سیاه در ماهنامه طنز و کاریکاتور است. بیشترین میزان طنز سیاه در بخش طنز نوشتاری، متعلق به جملات قصار و کاریکلماتور و در بخش طنز تصویری به ترتیب از آن کارتونهای بدون شرح و کاریکاتور چهره است. ۳۶ صفحه یعنی ۱۲ درصد روی جلدها و ۶۱ صفحه از پشت جلد و بخش داخلی جلدها نیز به طنز سیاه اختصاص دارد.

کلیدواژه‌ها: مجله طنز و کاریکاتور، طنز سیاه، نشریات طنز در ایران، نقد و بررسی طنز معاصر.

۱. استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

ORCID ID; 0000-0001-5533-0507

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

ORCID ID; 0000-0002-7741-280X

as_jafari@pnu.ac.ir

Smehdiaskari@gmail.com

Copyright© 2024, the Authors | Publishing Rights, ASPI. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

۱. مقدمه

طنز، نام مستعار حقیقت است (وثوقی لاهیجانی، ۱۳۷۰:ص ۳۰) و انسان حیوانی است که می‌خندد (صدر، ۱۳۸۱:ص ۱). به گفته برگسون حتی اگر شما به یک جانور با کلاه بخندید به دلیل حالتی است که در او در ارتباط با انسان کشف کرده‌اید (Bergson، ۱۹۱۱:p۴). همین جملات به ظاهر ساده، جایگاه و اهمیت خنده و طنز را در زندگی واقعی بشر نشان می‌دهد. همان‌گونه که در سرمقاله شماره اول مجله طنز و کاریکاتور آمده به مصداق تیغ زبان بُرنده‌تر است از زبان تیغ! این مجله با این هدف، شروع به انتشار کرده است که ابعاد تازه‌ای به موجودیت طنز و کاریکاتور ببخشد و در همین راستا در محتوای این نشریه به طنز نوین و جدی و نیز طنز سیاه یا تلخ توجهی ویژه شده است. این تحقیق به روش کتابخانه‌ای و با فیشبرداری از همه شماره‌های مجله طنز و کاریکاتور و آثار مکمل موجود به بررسی طنز سیاه در محتوای نوشتاری و بعضاً تصویری مرتبط با متون این مجله می‌پردازد.

۱-۱ پیشینه پژوهش

تا به حال بجز چند نوشتار در مجلات تخصصی کارتون، کاریکاتور و صفحات ویژه گرافیک و تصویرگری در مطبوعات، پژوهش ویژه‌ای درباره طنز سیاه در نشریات طنز انجام نشده است. هم‌چنین مقالاتی درباره طنز سیاه در شعر و ادبیات داستانی با تاکید بر وجه ادبی آثار نوشته شده که به این شرح است:

محمدی، علی و تسلیمی جهرمی، فاطمه؛ «بررسی تطبیقی طنز سیاه در ادبیات داستانی با تکیه بر مکتب سوررئالیسم»؛ پژوهش ادبیات معاصر جهان، دوره ۲۱، ش ۲، ص ۴۲۹-۴۰۳، ۱۳۹۵.

- تمرکز این مقاله بر تعریف و واژه‌شناسی طنز سیاه و درباره زمینه ایجاد آن در مکتب سوررئالیسم است که به ذکر مشخصات کلی طنز سیاه در آثار صادق هدایت، غلامحسین ساعدی و بهرام صادقی بسنده شده است.

صلاحی، عسگر و پورالخاص، شکرالله و شکری، حمیده؛ «بررسی طنز سیاه در آثار مهدی اخوان ثالث»؛ تهران: اولین کنفرانس ملی تحقیقات بنیادین در مطالعات زبان و ادبیات، ص ۴، ۱۳۹۷.

- در این مقاله از طنز سیاه و تاریخچه آن و تطبیق آثار مورد پژوهش بر گونه‌های

طنز سیاه و بررسی آن در مجله طنز و کاریکاتور
طنز سیاه تعریفی کوتاه و مختصر شده است.

تدین، یحیی؛ «طنز سیاه، سیاه‌نگاری یا هیچ‌کدام»؛ مجله تندیس، ش ۱۰۷، ص ۲۳، ۱۳۸۶.

- در این یادداشت در یک صفحه، تعریفی مختصر و مشخصات کلی طنز سیاه آمده است.

شهیدی، داوود؛ «رازهای ابهام طنز سیاه»؛ روزنامه اعتماد، ش ۴۰۶۳، ص ۷، ۱۳۹۷.
شهیدی، داوود؛ «طنز سیاه و سفید در هستی خاکستری»؛ دوماهنامه کیهان کاریکاتور، س چهاردهم، ش ۱۵۷-۱۵۸، ص ۴۸-۴۴، ۱۳۸۴.
شهیدی، داوود؛ «لایه‌های پنهان هراس در عرصه طنز سیاه»؛ روزنامه اعتماد، ش ۴۰۷۴، ص ۷، ۱۳۹۷.

- یادداشتهای داوود شهیدی مطابق با کار و فعالیت وی در هنر تجسمی بر جنبه تصویری طنز سیاه متمرکز است و در آن فضا‌سازیهای طنز سیاه، شخصیت‌های خاص و گرافیک آثار این رده تحلیل شده است.

ضیایی، محمدرفعی؛ «درهم‌ریختگی تعاریف در گونه‌های مختلف کارتون و کاریکاتور»؛ دوماهنامه کیهان کاریکاتور، س شانزدهم، ش ۱۹۰-۱۸۹، ص ۴۳-۴۰، ۱۳۸۶.

ضیایی، محمدرفعی؛ «هاراگیری و طنز سیاه در کارتون»؛ مجله کیهان کاریکاتور، ش ۱۷۶-۱۷۵، ص ۵۱، ۱۳۸۵.

علیزاده، جواد؛ «طنز سیاه چیست؟!»؛ مجله طنز و کاریکاتور، ش ۲۹۲، ص ۳۱، ۱۳۹۷.

این موارد نیز مطابق با عنوانشان به علت فعالیت کاریکاتوری نویسندگان شامل معرفی و شرح طنز سیاه بویژه در بخش طنز تصویری است. صرف نظر از اشاراتی که در چند جمله مختصر در مصاحبه‌ها با سردبیر ماهنامه طنز و کاریکاتور درباره جایگاه و ماهیت طنز سیاه در این مجله بیان شده، هیچ پژوهشی اعم از کتاب، پایان‌نامه یا مقاله درباره موضوع این پژوهش یعنی «طنز سیاه در مجله طنز و کاریکاتور» انجام نشده است.

۲-۱ معرفی مجله «طنز و کاریکاتور» و طنز سیاه

«مجله طنز و کاریکاتور» از نشریات طنز ایران است که از دی‌ماه ۱۳۶۹ به صورت

ماهنامه منتشر می‌شود. صاحب امتیاز، مدیر مسئول و سردبیر این مجله جواد علیزاده است که از سال ۱۳۵۰ تا سال ۱۳۶۹ با نشریات گوناگون کاریکاتور و روزنامه کیهان و ابرار همکاری کرده و در همین سالها گاهنامه‌های مختلف کاریکاتور را منتشر کرده است (رحمتی، ۱۳۹۰:ص ۱۶). این مجله، دو نماد یا سمبل و یک لوگو یا آرم (نشان‌واره) دارد (شکل ۱).

شکل ۱: لوگو یا آرم مجله طنز و کاریکاتور

واژه طنز در اصل از زبان عربی به فارسی راه یافته و در لغت‌نامه فارسی به افسوس داشتن، بر کسی خندیدن، لقب کردن، سخن به رموز گفتن، طعنه، سخریه و... معنا شده است (دهخدا، ۱۳۷۷:ص ۱۵۵۳۱). طنز یکی از انواع ادبی به معنای انتقادی خنده‌آور به منظور اصلاح است (نیکویخت، ۱۳۸۰:ص ۸۷). طنز را می‌توان انتقاد و نکته‌جویی آمیخته به ریشخند تعریف کرد که با تعریض و به طور غیرمستقیم اظهار می‌شود (بهبودی، ۱۳۷۵:ص ۶). در طنز برخلاف کمدی، که در آن خنده، نهایت و هدف است، خنده وسیله‌ای برای بیان مطالب است (حری، ۱۳۸۷:ص ۶۲). طنز، داروی تلخ نصیحت را به شهد ظرافت می‌آمیزد و به خورد بیماران اجتماع و اجتماع بیماران می‌دهد (صلاحی، ۱۳۸۲:ص ۲۸). عبارت طنز سیاه برای اولین بار در سال ۱۹۳۵ توسط نظریه‌پرداز سوررئال فرانسوی، آندره برتون در کتابش «گلچین ادبی طنز سیاه (۱۹۴۰)»^۱ مورد استفاده قرار گرفت. گرایش طنز سیاه به مسائل تاریک چون جنگ، مرگ، قتل، خودکشی، بیماری، تروریسم، جنون، ترس، اعتیاد، جنایت، طلاق، تبعیض، نژادپرستی، فقر، گرسنگی، تنهایی، غم و... است. هدف طنز سیاه، تکان دادن و برآشفتن خوانندگان یا تماشاگران است به طوری که آنها را وادار کند که به چهره رنج و مرگ و حوادث تلخ بخندند (محمدی و تسلیمی، ۱۳۹۵:ص ۴۰۷). آثار طنز سیاه، خمیره‌ای از خشونت، گستاخی، زمختی، بدجنسی، شیطنت، پوچی، افسوس، ترس، اضطراب و... را در خود دارد که اکثراً

معلول مسائل اجتماعی است. برای دریافت چگونگی شکل گرفتن طنز سیاه ابتدا باید مکتهای اگزیستانسیالیسم، پوچی‌گرایی، ابسوردیسم^۲ و نیز هنر ترس و دلهره و برداشتهای هنرمندان از هنر سیاه نوآر^۳ را بررسی کرد (ضیایی، ۱۳۸۵: ص ۵۱). «طنز سیاه و انسانهای سفید» از کلودسر فرانسوی^۴ نمونه‌ای معروف از طنز سیاه است (آروین، ۱۳۷۹: ص ۳۸).

۲. طنز سیاه در مجله طنز و کاریکاتور

شاید بتوان گفت احیای طنز سیاه در مطبوعات ایران از مجله طنز و کاریکاتور شروع شد. پیش از آن در مجلات، هنرمندان، کمتر به سراغ سوژه‌های جدی و به اصطلاح منفی می‌رفتند که حکایت از دردها و غمهای اجتماع و تنهایی بشر دارند؛ اما مجله طنز و کاریکاتور توانست تعادلی میان گونه‌های مختلف طنز برقرار کند. به علت همپوشانی و تلفیقی که بین شاخه‌های مختلف طنز وجود دارد مرزبندی مشخص بین آنها دشوار به نظر می‌رسد. به اعتقاد اکثر اهالی طنز و ادبیات بجز در موارد پژوهشی به مرزبندی تفکیک آنها نیازی نیست. «زندگی مجموعه‌ای از اشکها و لبخندها و غمها و شادیاها و حوادث تلخ و شیرین است و این دو در کنار هم هستند و قابل تفکیک نیستند» (جوان معبودی، ۱۳۹۵: ص ۵). «پیراندلو با زبانی استعاری در رساله طنز‌گرایی (۱۹۰۸)^۵ می‌گوید: طنز مثل هرمس دوچهره‌ای است که یک چهره آن به اشکهای چهره دیگرش می‌خندد» (اصلانی، ۱۳۸۵: ص ۱۴۲)؛ اما می‌توان گفت از یک نقطه‌ای به بعد، بافت و ساختار طنز تغییر می‌کند و دچار دگرگونی می‌شود. طنزهای رنگی، سفید، خاکستری، زرد و... با تمام تفاوت‌های شکلی و محتوایی در دسته طنزهای معمول مطبوعاتی و عادی قرار می‌گیرد؛ اما طنز در طنز سیاه، دچار تغییر ساختاری می‌شود و در گروهی جدید و جدا قرار می‌گیرد. هدف در اینجا بررسی و دسته‌بندی طنزهای یک مجله طنز و جداسازی طنز رایج مطبوعاتی از طنزی نامتعارف و خاص به نام طنز سیاه است. «تفاوت کلی میان کمدی و تراژدی این است که کمدیها برای برانگیختن شادمانی ساخته می‌شوند در حالی که تراژدیها برای برانگیختن عواطف» (موریل، ۱۳۹۲: ۱۳۷)؛ این همان تفاوت طنز سنتی و معمول مطبوعاتی با طنز سیاه است. جمشید عظیمی‌نژاد، طنزنویس ماهنامه طنز و کاریکاتور درباره تلفیق طنز شیرین و تلخ می‌نویسد: «ما بندبازیم به روی طنابی از کلمات با چوب توازنی که یک سرش خنده است و یک سرش گریه! بشتابید به سیرک

مطبوعات!) «عظیمی‌نژاد، ۱۳۷۳: ص ۴) جواد علیزاده سردبیر ماهنامه طنز و کاریکاتور در چیستی طنز سیاه (۱۳۹۷) می‌گوید: «هیچ مرز مشخصی بین خنده و گریه، کمدی و تراژدی، طنز سیاه و شاد وجود ندارد؛ زیرا خود زندگی، آمیخته‌ای درهم از طنزهای تلخ و شیرین است. انسان برای این می‌خندد تا سرنوشت سیاه و غمگینش یعنی مرگ را فراموش یا تحمل کند. زندگی ما سرشار از تناقض‌ها و طنزهای رنگی و تاریک است. گاه بر اثر خندیدن بیش از حد، اشک از چشمانمان جاری می‌شود! گاه از گریه زیاد به آرامش می‌رسیم. خنده و گریه هر دو تسکین می‌بخشند! کار طنز، کشف تناقض‌های زندگی و ایجاد هماهنگی بین آنهاست» (علیزاده، ۱۳۹۷: ص ۷۵). طرحی از مجموعه تلویزیونی قصه‌های مجید (ساخته‌شده بر اساس نوشته‌های هوشنگ مرادی کرمانی)، که در ماهنامه طنز و کاریکاتور چاپ شده (علیزاده، ۱۳۷۲: ص ۱۰)، نمونه‌ای از تلفیق طنز تاریک و روشن و ادغام غم و شادی است و بیانگر این جمله که «شیرینی زندگی به تلخی‌هایش است!» (علیزاده، ۱۳۷۸: ص ۴)

طنز ابداعی چهاربعدی، که به شوخی با قوانین فیزیک می‌پردازد در کنار ستون متفاوت ایستگاه مرگ که نگاهی طنزآمیز به واقعیت ترسناک مرگ دارد دو قسمت خلاقانه مجله طنز و کاریکاتور است که به انتشار طنز سیاه پرداخته‌اند. طنز سیاه در مجله طنز و کاریکاتور شامل دو بخش نوشتاری (نثر و نظم) و تصویری (کاریکاتور و کارتون) است. بخش کارتون و کاریکاتور در شاخه هنرهای تجسمی قرار می‌گیرد. در این مقاله به ذکر موضوعات اصلی و میزان طنز سیاه محتوای کلی کاریکاتورهای این مجله و روی جلدها و ارتباط آن با ادبیات و بخش نوشتاری طنز (که شامل موارد ذیل است) بسنده می‌شود.

۲-۱ طنز سیاه در کلمات (جملات) قصار

کلمات قصار^۱، گفته‌ای کوتاه و پرمعنی است که اصول اخلاقی و حقایق عام را در خود بیاورد و معمولاً اظهار نظری است درباره زندگی با پندی اخلاقی (رستگار فسایی، ۱۳۸۰: ص ۳۰۰)؛ همانند اندکی جمال به از بسیاری مال (سعدی، ۱۳۷۳: ص ۱۱۲). سخن موجز از هنرهای ادبی است که گفته‌اند: خیر الکلام ما قلّ و دلّ. کاریکلماتورها بخشی از جملات قصار است که زبان را به وجه دیداری و تصویری نزدیک می‌کند و سعی در عینیت بخشیدن به مفاهیم ذهنی دارد؛ زیرا کاریکلماتور ترکیبی از طرح و کلمه است که

در راستای تصویری کردن کلام می‌کوشد (شریفی و کردبچه، ۱۳۹۳:ص ۱۳۰). گزین‌گویی‌های فلسفی^۷، نجوای‌های احساسی و گاه متفکرانه، نقیضه‌هایی بر ضرب‌المثلها یا تک‌بیت‌های معروف است که موجب خلق جملاتی اندیشمندانه و انتقادی می‌شود. کاریکلماتورهای تلخ از جمله بخشهای محتوایی جملات قصار در مجله طنز و کاریکاتور است که به طنز سیاه می‌پردازد.

۱-۱-۲ گزین‌گویی‌ها

بعضی از جملات قصار، موضوعی فرهنگی-ادبی و انسانی-اخلاقی دارد که در زبان اقشار مختلف بشری مشترک، و به گزین‌گویی معروف است. اغلب این جملات تلخ محتوایی پندآموز و حکمت‌آمیز دارد. گزین‌گویی‌ها در مجله طنز و کاریکاتور شامل دو بخش ایرانی و خارجی است. گزین‌گویی‌های ایرانی، جملات جدی و نیمه‌جدی ادبی یا فلسفی و اندیشمندانه و نیز طنزنوشته‌های احساسی همراه با اندوه است:

- «جمله همه با هم برابرند فقط از نظر دستوری درست است و بس!» (علیزاده، ۱۳۶۹:ص ۲)

- «خط فقر، تنها خطی است که آن را با واحد پول می‌سنجند نه با واحد طول!» (همان، ۱۳۷۵:ص ۴)

- «همه فارسی بلدیم ولی حیف که حرف همدیگر را نمی‌فهمیم!» (شاد، ۱۳۸۱:ص ۵)

- «با هر تولد، یک مرگ، زاده می‌شود!» (بریرانی، ۱۳۷۸:ص ۲۹)

- «دل، این کلمه کوتاه بی نقطه! گاهی به سنگینی یک دنیا می‌شود!» (اشرافی، ۱۳۸۰:ص ۱۱)

- «قلم را کمتر کسی است که نشناسد و کمتر کسی است که بشناسد!» (عسکری، ۱۳۸۶:ص ۹)

- «وزن آدم در این نیست که چقدر حرف برای گفتن دارد؛ بلکه در این است که چقدر حرف برای نگفتن دارد!» (همان)

- «تناقض زندگی در این است که برای اینکه بتوانید روی حرف خود بایستید، باید پا روی حرفتان بگذارید!» (همان، ۱۳۹۹:ص ۵) تناقض (پارادوکس) تصویری در این جمله وجود دارد.

در گزین‌گویی‌ها با وجود تأکید بر مضمون و معنا آرایه‌های ادبی نیز کمابیش به کار

رفته است. جناس لاحق بین پول و طول از این نمونه است. ایهام و تضاد مهمترین آرایه‌ها در این جملات قصار است. گاهی این جملات بر محوریت نشانه‌های زبان فارسی استوار است؛ برای مثال یک ویرگول یا گیومه در جای مناسب خود، باعث تغییر معنای واژه و جمله می‌شود:

- «برای تعیین ارزش انسان به «ارز»ش نگاه می‌کنند!» (عظیمی‌نژاد: ۱۳۷۶: ص ۴) جناس ناقص در این جمله است.

- «آدم بی سروپا «وجود» ندارد!» (شاد، ۱۳۷۳: ص ۴) ایهام در کلمه «وجود» وجود دارد. جناس بین ارزش و ارز و ایهام در واژه وجود به این جملات، حجم و عمق داده و آنها را وزین کرده است. به علت اهمیتی که مجله طنز و کاریکاتور برای جملات کوتاه، موجز و طنزهای موسوم به طنز مفهومی قائل بوده، اغلب گلچینی از جملات پرمغز افراد مشهور و نویسندگان معروف خارجی نیز در مطالب مجله طنز و کاریکاتور استفاده شده است؛ برای مثال می‌توان جملات قصار و طنز تلخ سنادهونچ نویسنده بوسنیایی درباره جنگ با صربها و کلام افراد مشهوری مثل اینشتین، پیکاسو، ونگوگ و... را نام برد که در مجله طنز و کاریکاتور نشر یافته است:

- «ما در انتهای یک داستان بی انتها قرار داریم!» (هونچ، ۱۳۷۴: ص ۴)

- «لباس ملی ما به یونیفرم تغییر یافته است!» (همان)

- «بعضی مواقع به حال خنده باید گریست!» (پتکوکولف، ۱۳۷۰: ص ۴)

- «آه! تاریخ چیزی نیست جز یک داستان جنایی!» (همان)

- «هنر، حقیقت نیست؛ بلکه دروغی است که ما را به درک حقیقت می‌رساند!» (پیکاسو، ۱۳۷۱: ص ۱۴)

- «غیروابسته بودن به خیلی چیزها وابسته است!» (آپروپوس، ۱۳۷۰: ص ۴)

جملات قصار خارجی در عین تلخی و سیاهی، مضمونی مهم و وسیع دارد و معمولاً هم نکاتی فلسفی، تاریخی، سیاسی و اندیشمندانه است. از وجه تأثیرگذاری در ادبیات و زبان مردم، کلام این بخش را می‌توان هم ارز با تک‌بیتها یا ضرب‌المثل‌های معروف و فاخر فارسی در نظر گرفت.

۲-۱-۲ کاریکلماتور

کاریکلماتور، ترکیبی نیمه‌فارسی-نیمه‌انگلیسی است که برگرفته از واژگان کاریکاتور و

کلمات است. این ترکیب را اولین بار در سال ۱۳۴۶، احمد شاملو، وقتی سردبیر نشریه خوشه بود برای تک‌جمله‌های طنز پرویز شاپور برگزید (طالبیان و تسلیمی، ۱۳۸۸:ص ۱۵). عمدتاً کارکرد ادبی کاریکلماتورها بر بهره‌گیری از صناعاتی چون انواع جناس، انواع ایهام، مشاکله، پارادوکس، عکس، آشنایی‌زدایی و... استوار است. کاریکلماتور زیرمجموعه جملات قصار است. یکی از مؤلفه‌های اصلی کاریکلماتور، طنز است و همین مؤلفه است که کلمات قصار و حکمت را از کاریکلماتور جدا می‌کند (شریفی و کردبچه، ۱۳۹۳:ص ۱۳۱). می‌توان گفت فلسفه طنز، تفکر و نتیجه آن خنده است که این موضوع در کاریکلماتور عینیت می‌یابد. کوتاهی کاریکلماتورها، تک‌جمله بودنشان، بازی با کلمات آن و جدید و نوین بودن این شاخه از طنز باعث شده‌است که طنزنویسان به کاریکلماتورنویسی رو بیاورند. بخشی از کاریکلماتورها نجوهای همراه با غم و تنهایی است:

- «با آینه، رفع تنهایی می‌کنم!» (صاحبی، ۱۳۷۰:ص ۱۲)

- «جواب شدید در نامه‌های بی جواب!» (عسکری، ۱۳۹۵:ص ۲۰) بین جواب و جواب نیز جناس تام است.

- «بی چیز بودن بهتر از بی همه چیز بودن است!» (همان، ص ۶) جناس زاید میان دو ترکیب است.

- «دنیا به کام کیسه پرستهاست. خوش به حال کیسه پرستهاست!» (همان، ۱۳۹۶:ص ۲) جناس از نوع زائد است.

- «درخت، اشکهایش را به شکل برگ، بدرقه تابستان می‌کند!» (روشن‌ضمیر، ۱۳۷۱:ص ۷)

نمونه‌هایی از طنز سیاه در کاریکلماتورهای تلخ و معترض مجله طنز و کاریکاتور:
- «با خط فقر نوشتم: آه! دارم از گرسنگی می‌میرم!» (موسوی، ۱۳۷۴:ص ۳) ایهام در کلمه خط وجود دارد.

- «بدبین، بدیها را خوب می‌بیند!» (علیزاده، ۱۳۷۴:ص ۴) ایهام در کلمه خوب وجود دارد.

- «معدۀ گرسنه، غصه را هضم نمی‌کند!» (صاحبی، ۱۳۷۰:ص ۱۲)

- «بعضی‌ها در کارشان اهل اخلاصند و بعضی اهل اختلاس!» (بریرانی، ۱۳۸۰:ص ۳۰)

- «مشکل، نبود چشم باز نیست؛ وجود دید بسته است!» (عسکری، ۱۳۹۵:ص ۶)

- «بیدردی، درد بزرگی است!» (یوسفی، ۱۳۸۷:ص ۲۲)
 - «از گرسنگی، دل پُری داشت!» (شاد، ۱۳۷۳:ص ۱۹) ایهام در ترکیب «دل پُر» وجود دارد.

- «زخم، تشنهٔ حرف بود، دهان باز کرد!» (نازفر، ۱۳۹۵:ص ۷)
 - «ایمان به ایمایی بند است وقتی نون، نایاب شود!» (عسکری، ۱۳۹۵:ص ۲۰) جناس مذیل میان دو واژه است.

- «آدمهای پابره‌نه، ریگ به کفش ندارند!» (شاد، ۱۳۷۸:ص ۴)
 - «در جنگل زندگی، هم آدمخوار هست هم آدمی خوار!» (همان، ۱۳۷۹:ص ۴) جناس زائد میان دو واژه است.

در این جملات علاوه بر جناس و ایهام، تضاد بین بد و خوب، بیدردی و درد، باز و بسته و... از وجه ادبی و زبانی قابل بررسی است؛ اما محتوا و مضمون این جملات، ضمن بیان مشکلات اجتماعی مثل فقر، اختلاف طبقاتی، دوگانگی و... نقدی تلخ و اعتراضی جدی است به نابرابری و ناآگاهی؛ طنزی سیاه است علیه سیاهی!

۳-۱-۲ نقیضه‌ها

آبرامز (۲۰۰۹) دربارهٔ نقیضه یا پارودی می‌گوید که پارودی حالت جدی یا مشخصات کلی هر اثر ادبی یا سبک ویژهٔ نویسنده‌ای خاص یا دیگر ویژگیهای یک نوع ادبی جدی را تقلید می‌کند و آن را برای موضوعی خنده‌دار به کار می‌برد (صدریان، ۱۳۸۹:ص ۱۷۶). نقیضه‌ها با نفوذترین جنبه‌های نقد هستند (اصلانی، ۱۳۸۵:ص ۷۱). طنز سیاه در نقیضه‌های مجلهٔ طنز و کاریکاتور منحصر به تک‌بیتها (مفردات) و اشعار کوتاه یا ضرب‌المثلهاست: زیر و بالایش ندارد فرق وقتی جای درد فقر یک خط است در فرهنگ اعیان! غم مخور.. (عسکری، ۱۳۹۸:ص ۲۸)

این تک‌بیت دربارهٔ فقر و اختلاف طبقاتی است یا سه‌گانی زیر که با موضوع خیانت و دورنگی است:

بره در فکر نجات خویش بود
 سمت مادر می‌دوید و مادرش

گرگِ مادر در لباس میش بود!
 (همان، ۱۳۹۴:ص ۲۹)

گاهی تک‌مصراع هم در این میان دیده می‌شود که بیشتر آنها ضرب‌المثل‌های رایج در زبان فارسی است که در اصل، مصراع یا رکنی از یک بیت شعر بوده‌است. امسال و

حکم! (مثلهای امروزی) نامی است طنز که به جای امثال و حکم بر ضرب‌المثل‌های دگرگون شده و تغییر یافته، گذاشته شده است. میزان فراوانی ستون امسال و حکم در مجله طنز و کاریکاتور، شش شماره است؛ اما این شیوه، بعد از آن نیز توسط نویسندگان دیگر مجله به صورت موردی ادامه یافته است. ویژگی این نقیضه‌ها این است که با کمترین تغییر و گاهی با جابه‌جایی یا تعویض یک کلمه یا حرف، ضرب‌المثل دچار تغییر محتوایی می‌شود و معنای امروزی و جدیدی پیدا می‌کند. در ضرب‌المثل «این نیز بگذرد»، حرف نون به میم تغییر یافته است و جمله‌ای به روز شده ساخته می‌شود: «این میز بگذرد!» (همان، ۱۳۸۲: ص ۵) نمونه‌های زیر، نقیضه‌هایی جدی و گاه سیاه است بر ضرب‌المثل‌های فارسی در مجله طنز و کاریکاتور:

- «هر که مالش بیش، قالش بیشتر!» (عظیمی‌نژاد، ۱۳۷۱: ص ۴) جناس لاحق بین دو واژه وجود دارد.

- «بالتر از سیاهی، طنزی نیست!» (علیزاده، ۱۳۷۱: ص ۴)

- «نابرده رنج، طنز، مصور نمی‌شود!» (همان، ۱۳۷۳: ص ۴)

- «مرگ و زندگی دو روی یک سکنه‌اند!» (همان، ۱۳۷۵: ص ۲۳) بین سکه و سکنه جناس زائد است.

- «آنان که سرتان را با پنبه می‌برند، تیغشان خیلی بُر است!» (شاد، ۱۳۸۰: ص ۴)

- «گرگ در لباس خویش!» (عسکری، ۱۳۸۲: ص ۴)

- «پارسال سرپا امسال کله‌پا!» (همان، ۱۳۸۸: ص ۲۱)

- «طنز، چیزی نیست غیر از یک غم پنهان شده!» (همان، ۱۳۹۵: ص ۳)

تشبیه طنز به گنج، ترکیب تیغ و پنبه و استفاده از دو واژه مترادف «سر» و «کله» در یک ترکیب متضاد و... موجب ایجاد معنا و محتوایی جدید و موجز در ضرب‌المثل‌ها شده است. مفردات در محتوای مجله طنز و کاریکاتور بویژه در طنز سیاه نقشی مهم و تأثیرگذار دارد که ساخت آنها بر پایه صناعات مشکله، نظیره‌پردازی، ایهام، پارادوکس، جناس و... استوار است.

۲-۲ ایستگاه مرگ

ایستگاه مرگ، نام ستون یا صفحه‌ای است که در اواسط انتشار مجله طنز و کاریکاتور (سال ۱۳۷۷) به محتوای این مجله وارد شد. در این صفحه علاوه بر کارتون‌هایی که درباره مرگ و فلسفه لبخند در زندگی نشر یافته در متن نوشتاری نیز از زوایای

فلسفی و هنری به پدیده مرموز و غیر قابل دسترسی و دستکاری! مرگ پرداخته و با آن شوخی شده است. «یکی از کاربردهای طنز سیاه، انتقاد از مسائل یا بیان واقعیت‌هایی است که پرداخت جدی به آنها یا خطرناک یا بی‌تأثیر است. طنز سیاه یا کمدی تلخ، که عده‌ای آن را در ادبیات پوچی دسته‌بندی می‌کنند، آن جنبه از زندگی را به تصویر می‌کشد که از کنترل آدمی خارج است؛ با بخشی از زندگی (و تاریخ!) که بسیار جدی و مهم است، شوخی می‌کند و حقیقت آن را به پرسش می‌کشد» (شهیدی، ۱۳۸۶: ص ۶). طنز سیاه، طنزی است که به طور کلی علت خنده را در اموری که جدی‌تر از آن است که به آن بتوان خندید، مثل مرگ انسان جستجو می‌کند (Weber, ۱۹۷۴: p۴). در کتاب طنز (۱۹۷۰) آمده است که ما نمی‌توانیم درباره مرگ دیگران شوخی کنیم؛ اما درباره مرگ خودمان این حق را داریم! (پلارد، ۱۳۷۸: ص ۱۵) در ایستگاه مرگ، جمله «ما می‌خندیم با وجودی که می‌دانیم روزی می‌میریم؛ زیرا وقتی ما هستیم، مرگ نیست و وقتی مرگ هست ما نیستیم!» (علیزاده، ۱۳۷۷: ص ۵) دلیل خندیدن بشر در زندگی و به زندگی! عنوان می‌شود و جملاتی نظیر «یکی می‌گفت جدی‌ترین شوخی زندگی، مرگ است!» (شاد، ۱۳۸۴: ص ۹) در صفحه ایستگاه مرگ، کاریکلماتورهایی نو و مبتکرانه نشر یافته است که ضمن برخوردار از طنز سیاه، مضمون فیلسوفانه قابل ملاحظه‌ای نسبت به این واقعیت تلخ زندگی دارد. تعدادی از این جملات بر مبنای بازی با کلمات ساخته شده است:

- «وقتی لحظه مرگم فرارسد، می‌گویم که نمردیم و ما هم مُردیم!» (علیزاده، ۱۳۷۹: ص ۱۳)
- «مرگ، پایان بی پایان است!» (شاد، ۱۳۷۹: ص ۱۸)
- «مرگ، عاقبت است نه عقوبت!» (همان، ۱۳۹۱: ص ۱۰) جناس اشتقاق میان دو واژه نیز مورد توجه است.
- بعضی از آنها نیز جملات قصاری است که هم طنزآمیز است و هم جنبه تفکربرانگیز دارد؛ مثل
- «مرگ، دست زندگی را خوانده و زندگی، فکر مرگ را!» (شاد، ۱۳۸۳: ص ۲۳)
- «زندگی، اتاق انتظار مرگ است!» (خواجهات، ۱۳۸۲: ص ۲۱)
- «زندگی، کوتاه است به کوتاهی عمر!» (شاد، ۱۳۸۳: ص ۲۵)
- «شاید این سرنوشت است که مرگ را سر راه زندگی قرار می‌دهد!» (همان، ص ۱۳)

- «مرگ، یک عمر با زندگی شوخی می‌کند!» (عسکری، ۱۳۸۷:ص ۱۰)
- بعضی از این کاریکلماتورها نیز بر اساس اصطلاحات موجود، کاریکاتورهایی بدون تصویر است که در دل خود تصویری را در ذهن خواننده ایجاد می‌کند؛ مثل
- «مرگ برای زندگی، سنگ تمام می‌گذارد!» (شاد، ۱۳۸۲:ص ۴) ایهام در این جمله، نمونه‌ای شاخص است.
- «مرگ و زندگی دو رفیق همراهند؛ مرگ می‌ایستد و زندگی به راهش ادامه می‌دهد!» (همان، ۱۳۸۴:ص ۹)
- «زندگی، طعمه‌ای است از جانب مرگ که پا گذاشته در زندگیمان با قدمی قلابی و طنز، لنگه کفشی است به زیبایی آزادی ماهی...» (عسکری، ۱۳۸۵:ص ۹) ایهام در واژه قلابی وجود دارد.
- گاهی جملاتی پیوسته از کلمات قصار یا شبه‌کاریکلماتور در مجموع به شکل یک شعر آزاد درآمده است:
- «زندگی با دیدن مرگ، خودش را می‌بازد؛ مرگ با بردن زندگی، خودش را می‌سازد!
- مرگ، تنها یک بار دق‌الباب می‌کند. مرگ، میخی است که تو را قاب می‌کند!...
- زندگی، مزه مورچه است پیش مورچه‌خوار.
- مرگ، اتوبوس جهانگردی است که می‌گذرد در طول عمر تنها یک بار!...» (همان، ۱۳۸۳:ص ۱۹)
- این جملات کوتاه شبیه تک‌بیتی مؤثر در شعر یا حکایت عمل، و بسرعت و با کمترین کلمات، مطالب و مفاهیم تلخ و واقعی زندگی را یادآوری می‌کند. بهترین توضیح برای این کاریکلماتورها خواندن آنها، و خواندنشان گویای معنای آنهاست! به قول اینشتین «مثال زدن فقط یک راه آموزش دادن نیست؛ تنها راه آن است!» (فروغمند، ۱۳۹۱:ص ۳۰) دستاورد بررسی محتوای صفحه ایستگاه مرگ این است که حتی ترسناکترین و جدی‌ترین مباحث زندگی نیز قابل تلطیف و تبدیل شدن به شوخی است و با شیوه طنز می‌توان هم آنها را ملموستر و قابل پذیرشتر کرد و هم از درجه ترسناکی و جدی بودنش کاست. ستون ایستگاه مرگ از شماره ۹۷ در سال ۱۳۷۷ شروع شده و تعداد آن نیز ۱۲۵ شماره بوده است.

۲-۳ جنگ و تروریسم

تروریسم و جنگ و انتقاد از خشونت و آدمکشی و تک بعدی‌نگری و تمامیت‌خواهی از موضوعات اصلی طنزهای سیاسی مجله طنز و کاریکاتور بوده و به علت توجه ویژه به طنز سیاه در اهداف مجله از محتوای اولویت‌دار این مجله بوده است. طنزهای مربوط به جنگ و تروریسم در این مجله، خود تاریخ مدون و مصور ادبی و هنری از وقایع نیم قرن اخیر جهان است. یادبود جنگ تحمیلی از مهمترین آنهاست که می‌توان به بزرگداشت دفاع مقدس در شماره ۱۹۵ (سال ۱۳۸۵) در صفحات ۴ و ۵ اشاره کرد. در بخش سرمقاله‌ها نیز مقالات جدی و نیمه طنز (سیاه) متعددی درباره انقلاب و جنگ هشت ساله و جنگهای مختلف در جهان نوشته شده است؛ از جمله:

- بزرگداشت انقلاب اسلامی و کاریکاتورهای دوران انقلاب و کارتونهایی که درباره حوادث انقلاب سال ۵۷ کشیده شده است در سرمقاله شماره‌های ۸۶، ۲۱۹، ۲۴۲ و ۲۷۰
 - یادبود جنگ تحمیلی و کاریکاتورهای مربوط به جنگ در سرمقاله شماره ۱۱۹، ۱۹۰ و ۲۶۷
 - حمله آمریکا به عراق در شماره ۲۲ و جنگ قره‌باغ در شماره ۲۹
 - گوش ناشنوی سازمان ملل در جنگ بوسنی در شماره ۳۲
 - سکوت جامعه بین‌المللی در قبال نسل‌کشی صربها در بوسنی و هرزگوین در شماره ۳۳
 - حمله آمریکا به افغانستان در سرمقاله شماره ۱۳۲
 - کله‌پا شدن صدام در روی جلد و سرمقاله شماره ۱۵۰ و محاکمه صدام در سرمقاله شماره ۱۶۵
 - حمله اسرائیل به لبنان در سرمقاله شماره ۱۸۹
 - اعدام صدام و مرور جنایات وی در جنگ با ایران در سرمقاله شماره ۱۹۵
 - جنگ رژیم آل‌سعود با یمن و جنگ داعش در سوریه در سرمقاله شماره ۲۷۹
- تفسیر سیاسی درباره جنگها و اختلافات سیاسی کشورها نیز از جمله متون طنز تلخ و تأثیرگذار در محتوای سیاسی مجله طنز و کاریکاتور است. تفسیر جنگ بوسنی و تشبیه صربستان به سربستان! (علیزاده، ۱۳۷۱:ص ۳) یا پیوند دنیای انیمیشن (در کارتون

باخانمان) با واقعیت و تلفیق تلخ طنز با جنگ و کشتار در بوسنی در شماره ۲۳ (کسائیان، ۱۳۷۱:ص ۱۰) یا طنز افول کمونیست و ترس غرب از اسلام (علیزاده، ۱۳۷۱:ص ۳) از طنزهای تلخ با موضوع جنگ است. محکومیت انفجار تروریستی عاشورای مشهد در سال ۱۳۷۳، محکومیت ترور شهید صیاد شیرازی، پرداختن به ترور سعید حجاریان، حادثه تروریستی داعش در مجلس در سال ۹۷ و... از جمله طنزهای با موضوع تروریسم است که در شماره‌های ۴۴، ۱۰۲، ۱۱۵، ۲۴۷ و ۲۸۷ مجله طنز و کاریکاتور به آن پرداخته شده است. در بخش تروریسم جهانی نیز می‌توان بررسی جنایات گروه تروریستی داعش را در شماره‌های ۲۷۷، ۲۷۹ و ۲۸۷ نام برد. هم‌چنین بیشترین میزان فراوانی متعلق به طنز سیاه درباره حوادث تروریستی یازده سپتامبر است که شماره‌های ۱۳۱، ۱۷۹، ۱۹۱ و ۲۶۷ مجله طنز و کاریکاتور مربوط به این حادثه عجیب است. علاوه بر طنزهایی که به گروه‌های تروریستی مثل القاعده، طالبان و داعش تعلق دارد، می‌شود به طنزهای تلخ درباره ترورهای فردی در جهان هم اشاره کرد؛ برای مثال می‌توان طنز سیاه «عقاد یا القاعده؟» که به ترور مصطفی عقاد کارگردان مسلمان و نامدار فیلم رسالت یا محمد رسول‌الله (ص) در جریان بمب‌گذاری توسط گروه القاعده پرداخته (همان، ۱۳۸۴:ص ۳) یا مرور ترور بی‌نذیر بوتو در پاکستان (همان، ۱۳۸۶:ص ۳) را نام برد.

در طنزهای مصور نیز آثار متعددی به جنگ و تروریسم تعلق دارد. علاوه بر یادبود دفاع مقدس و بازنشر آثار کتاب طنز موشکی (علیزاده، ۱۳۶۶)، پرداختن ویژه به زندگینامه، ترور و آثار ضد جنگ ناجی‌العلی کاریکاتوریست شهید فلسطینی در همان شماره اول، نشان از اهمیت و اولویت این موضوع در مجله طنز و کاریکاتور دارد. طلال سلمان در مقاله ناجی‌العلی، تصویرگر حقایق تلخ تاریخ می‌گوید که در کاریکاتورهای ناجی‌العلی در پی قهقهه یا حتی لبخند و دوری از مسائل سیاسی و غمهای زندگی مباش! در کاریکاتورهای او در اندوه‌هایت و حقایق تلخ تاریخی غوطه‌ور شو... (آروین، ۱۳۷۹:ص ۳۲). از معروفترین آثار در زمینه جنگ و تروریسم، اثری است که بر اساس ترور یک فلسطینی بی دفاع توسط صهیونیستها طراحی شد که به مسئله کودک‌کشی رژیم صهیونیستی اشاره می‌کند. (همان، ۱۳۷۹:ص ۳). روی جلد شماره ۱۵۷ کاریکاتوری با موضوع ترور جان لنون خواننده مشهور موسیقی نوین کشیده شده که تنها روی جلدی است بین شماره‌های طنز و کاریکاتور که به موضوع تروریسم پرداخته است. ۳۲ شماره

از مجله طنز و کاریکاتور به مرور کارتونها و کاریکاتورهایی با موضوع تروریسم اختصاص دارد. ترور انور سادات در سال ۱۹۸۱ (علیزاده، ۱۳۸۴: ص ۸)، ترور بی نذیر بوتو در سال ۲۰۰۷ (همان، ۱۳۸۶: ۴)، ترور راجیو گاندی در سال ۱۹۹۱ (همان، ص ۵)، ترور جان اف کندی در سال ۱۹۶۳ (همان)، ترور ایندیرا گاندی در سال ۱۹۴۸ (همان)، ترور برهان‌الدین ربانی در سال ۲۰۱۱ (همان، ۱۳۹۰: ص ۲)، کارتونی که در آن کلمه قاهره نوشته شده و «ه» آن بمب شده و اشاره دارد به انفجارهای شرم‌الشیخ با عنوان بدون شرح‌الشیخ!! (عسکری، ۱۳۸۴: ص ۳) کاریکاتور چهره احمدشاه مسعود (علیزاده، ۱۳۸۰: ص ۴) که به خنده‌رویی و لطافت روح و قلب وی در ضمن مبارزات سیاسی و ملی او و سختکوشی و مصمم بودن وی در امور اعتقادی و وطن‌پرستانه‌اش اشاره می‌کند از جمله طنزهای سیاه مصور مجله طنز و کاریکاتور است.

۴-۲ تبعیض نژادی

جان درایدن^۸ در تعریف طنز می‌گوید که هدف راستین طنز، اصلاح پلیدیهاست (ناصری، ۱۳۸۵: ص ۸۴). طنزهای سیاه و اعتراضی درباره تبعیض نژادی از موارد مهم و از جمله رسالتهای اصلی در محتوای سیاسی و اجتماعی مجله طنز و کاریکاتور است. در اصل، «طنز، زاده غریزه اعتراض است! اعتراضی که به هنر تبدیل شده است!» (پلارد، ۱۳۷۸: ص ۱۲) سیمون کریچلی^۹ می‌نویسد: «می‌توانیم رویکرد طنزآمیز خویش را گواه خردمندی و نیز انسانیت خویش قلمداد کنیم» (کریچلی، ۱۳۸۴: ص ۵۵). بزرگداشت نلسون ماندلا و مبارزات ضد استعماری و ضد تبعیض نژادی او در شماره ۱۰۴ مجله طنز و کاریکاتور (علیزاده، ۱۳۷۸: ص ۳) از نمونه‌های این فرم طنز است. «نلسون ماندلا مردی که هم بر نژادپرستی چیره شد و هم میل به قدرت‌پرستی را، که در وجود هر آدمی است، مهار کرد» (علیزاده، ۱۳۹۲: ص ۲۹). مبارزه با تبعیض نژادی در ورزش و حمایت از ورزشکاران مظلوم و محروم جهان نیز جزء اولویتهای این مجله طنز بوده است:

چه صحنه تماشایی و پراحساسی بود؛ وقتی که رشید یکینی فوتبالیست مسلمان نیجریه و مرد سال قاره آفریقا پس از گل به بلغارستان و از فرط هیجان و شادی، تور سپید دروازه بلغار را در دست بزرگ و سیاهش گرفته بود و اشک می‌ریخت. او فریاد مظلومیت قاره سیاه در قلب امریکا بود (همان، ۱۳۷۳: ص ۲۰).

مبارزه با صهیونیسم جهانی، که رژیم نژادپرست است نیز به طور گسترده از همان

اولین شماره انتشار (بزرگداشت ناجی‌العلی) در طنزهای این مجله وجود داشته است. علاوه بر تبعیض نژادی در طنزهای تلخ و تاریک مجله طنز و کاریکاتور به علت اینکه رسالت طنز، دفاع از برابری و حذف تبعیض است به تبعیض، ویژه‌خواری، رانت، دوگانگی و... انتقاد و اعتراض شده است. «ریشه‌های طنز سیاه در ژرفای هستی آدمی و روابط بین آنها نهفته است» (اسماعیل‌زاده، ۱۳۸۴: ص ۳۱). طنز سیاه اجتماعی در واقع، اعتراض است بر نابسامانیها و بی‌رسمی‌ها که در هر جامعه وجود دارد. سرانجام اینکه گویی جامعه نمی‌خواهد این اعتراضها را مستقیم یا بی‌پرده بشنود؛ خواه بدان سبب که خود شاعر و هنرمند، جرأت ندارد بی‌رمز و کنایه انتقادش را به زبان بیاورد و خواه به سبب اینکه احوال زمانه چیز جدی و صریح را نمی‌پسندد و به پرده‌پوشی مایل است و به شوخی (زرین‌کوب، ۱۳۵۶: ص ۱۵۴). طنزنویس در طنز سیاه، ضمن خرده‌گیری از افراد مؤثر مثل دولتمردان، سرمایه‌داران، زورگویان و... در قالب طنز به بیان کژیها و انحرافات، همت می‌گمارد و در اصلاح امور، طنزانه به صدور رأی می‌پردازد (حسینی کازرونی، ۱۳۹۰: ص ۱۰۱). طنزهای اجتماعی عموماً به نقد نابسامانیهای اجتماع می‌پردازد و به همین دلیل معمولاً تلخ و دردناک است؛ اما هنر طنزنویس و کاریکاتوریست در همین است که در عین پرداختن به مسائل منفی اجتماع خویش از سیاهی‌ها نیز می‌تواند هنر خلق کند. «طنزنویسی بالاترین درجه نقد ادبی است به شرط آنکه رویدادها و چهره‌ها را دگرگون نکند» (آرین‌پور، ۱۳۷۲: ص ۳۶). طنزهای سیاه اجتماعی طنز و کاریکاتور به اعتراض علیه تبعیض، نابرابری و اختلاف طبقاتی در جوامع بشری پرداخته و با زبان هنر، انتقاد کرده است؛ مثال:

وقتی که چراغ تیرگی، روشن هست از دوست، غمی بیشتر از دشمن هست
تا لقمه چرب و نرم بعضی باقی است این قوم گرسنه در صف روغن هست!
(عسکری، ۱۳۹۹: ص ۷)

طنزها و طرحهای تلخ اجتماعی مجله طنز و کاریکاتور به انعکاس دردهای طبقات محروم و بیان نابرابریها و بی‌عدالتی‌های جوامع بشری پرداخته است. «در اکثر آنها رابطه ظالم و مظلوم، مستکبر و مستضعف، ستمکار و ستمکش، که در چهارچوب رابطه اقتصادی پدیدار گشته به نمایش درآمده است» (علیزاده، ۱۳۶۳: ص ۳۱).

۲-۵ یادبودها

یادبودها در دسته محتوای مناسبی طنزهای مجله طنز و کاریکاتور قرار می‌گیرد. طنز

سیاه در بخش یادبودها، همان‌گونه که از اسمش پیداست به محتوای آثاری می‌پردازد که به مرگ یا وقوع هر حادثه اجتماعی یا اتفاق تلخ برای اهل هنر و ادب و مشاهیر ایران و جهان روی داده و به همین مناسبت ضمن بزرگداشت آن در کنار طنزهای مرتبط با موضوع، معمولاً کاریکاتوری هم از چهره فرد به چاپ رسیده است. گاهی نیز با طرحهایی که از غم و اندوه حکایت می‌کند از بزرگان از دست‌رفته یاد شده است؛ مثل طرحی که چشم به اقیانوسی از اشک تبدیل شده و طرحی زیبا و اثرگذار از اندوه موجود به‌وجود آمده است (علیزاده، ۱۳۸۲: ص ۳). یادبودهای مهم در مجله طنز و کاریکاتور، که به صورتی مفصل به آن پرداخته شده است، شامل یادبود اردشیر محمص کارتونیست و گرافیکست در سرمقاله شماره ۲۱۶، یادبود سیمین دانشور و مرگ وی در روی جلد و سرمقاله شماره ۲۵۵، یادبود ستارخان و سالارخان در شماره ۱۱۸، یادبود محمدعلی جمالزاده در شماره ۸۴، یادبود چخوف به مناسبت صدمین سال درگذشت وی در شماره ۱۷۶، یادبود عمران صلاحی، طنزنویس و شاعر (همان، ۱۳۸۵: ص ۳)، یادبود عزت‌الله سبحانی پیر سیاست و فعال مذهبی ملی و سردبیر ایران فردا (همان، ۱۳۹۰: ص ۵)، یادبود منوچهر احترامی طنزنویس و یکی از بنیانگذاران ادبیات طنز کودکان (همان، ۱۳۸۷: ص ۱۵) و...؛ مثال:

در رثای همکار از دست رفته محمدرضا والی: «باز هم رفتن یک دوست را نگریستیم و گریستیم! باز هم دل‌تنگ شدیم برای گذشته و از آینده دور شدیم!...» (عسکری، ۱۳۸۴: ص ۹) یا دل‌نوشته‌ای در فقدان شادروان اینانلو فعال محیط زیست: «تو آخرین بودی، به آخر ایران رفتی تا ایران به آخرش نرسد! یاد تو زنده است و این یعنی یوزپلنگ ایرانی نمی‌میرد!» (همان، ۱۳۹۴: ص ۱۹) یادبود حوادث تلخ طبیعی و تروریستی و بزرگداشت قربانیان آن از جمله زلزله بم، زلزله آذربایجان، سیل گلستان، ترور در مجلس و اهواز و... نیز در این بخش قرار می‌گیرد. هم‌چنین بزرگداشت هشت سال جنگ تحمیلی و کارتونهایی درباره موشکباران صدام از دیگر آثاری است که در شاخه یادبودها قرار می‌گیرد. در شماره ۱۴۳ در بخش طنز موزیکال به بزرگداشت و معرفی فرهاد، خواننده پاپ ایران و مرگ وی پرداخته شده و در سرمقاله نیز زندگینامه هنری در کنار کاریکاتوری از وی نشر یافته است یا شعر سپیدی که طنزی سیاه است برای زلزله‌زدگان آذربایجان: «وقتی که مهر، آغاز پاییز شده، باید به مهر بهار شک کرد.

شاید آخر دنیا مرگ باشد اما مرگ، آخر دنیا نیست! موج زلزله، حریف صخره امید نیست. دل به دریای سیاه هم بزنی آبی می شوی!...» (همان، ۱۳۹۲: ص ۱۶) حوادث مهمی که در طنز و کاریکاتور به آنها پرداخته شده است شامل

- قتل زنان تهران توسط خفاش شب در شماره ۸۰ مجله طنز و کاریکاتور

- زلزله بم در شماره ۱۵۸ و زلزله کرمانشاه در شماره ۲۸۹

- سقوط هواپیمای ارتش و شهادت خبرنگاران در آن در شماره ۱۸۲

- قربانی شدن مسافران در هواپیمای توپولف ارمنستان در شماره ۲۲۵

- سقوط هواپیمای مسافربری ایلوشین در مشهد در شماره ۲۲۵

- اسیدپاشی در اصفهان در شماره ۲۷۴

- فاجعه منا و شهادت زائران ایرانی در اثر تجمع در شماره ۲۷۹

- آتش سوزی ساختمان پلاسکو و شهادت آتش نشانان در شماره ۲۸۵

- مرگ هموطنان در اعتراضات گرانی بنزین در شماره ۲۹۵

این بخش از طنز با طنزی سیاه، تاریخ مصور و خلاصه‌ای از حوادثی را روایت می‌کند که مقارن با انتشار مجله طنز و کاریکاتور اتفاق افتاده است که جدا از بحث هنری از وجهه تاریخی نیز ارزش می‌یابد.

۶-۲ ستون طنز بی‌معنی نویسی

ستون بی‌معنی نویسی نیز از بخشهای ویژه و نوآورانه مجله طنز و کاریکاتور است. در این ستون به ظاهر، جملاتی بی‌معنی نوشته می‌شود؛ اما به مصداق گفته سردبیر این مجله، «کلمه بی‌معنی آن قدرها هم بی‌معنی نیست؛ چون معنای بی‌معنی بودن می‌دهد! پس در عمق هر چیز بی‌معنی، معنایی نهفته است!» (علیزاده، ۱۳۷۳: ص ۴) این نکته یادآور یک ضرب‌المثل قدیمی است که می‌گوید هیچ هم یک چیزی هست! در فیزیک نوین قانونی است که تأکید می‌کند فضای خالی وجود ندارد و این نکات مهم در فلسفه بی‌معنی نویسی به هم مربوط و متصل می‌شود. کامو در مقاله پوچی می‌نویسد: «پوچ نمی‌میرد مگر زمانی که از آن منصرف شوند!» (کامو، ۱۳۸۲: ص ۱۰۹)

در این بخش نیز می‌توان با ارتباط غیرعادی کلمات و معنای آن با هم به مفهومی تازه و جدید رسید که در این مورد، نویسندگان از استفاده از خلاقیت خود، آن را به خواننده اثرش نیز القا، و خلاقیت ذهنی، فرازمانی و فرامکانی او را نیز شکوفا می‌کند تا

از دریچه‌ای دیگر به کلمات و جملات بنگرد. ستون بی‌معنی‌نویسی در واقع ادامه ستون جنون جوانی بود که از شماره ۱۰۲ شروع به انتشار کرد. میزان آن نیز ۱۳۲ شماره بوده است. محتوای ستون بی‌معنی‌نویسی، گاهی شوخی و طنزی سیاه است؛ تصور یک منظره است از دریچه‌ای که نیست! شوخی جنون‌آمیز و پوچی است با ندانستن و نبودن و نداری و نیستی! بی‌معنی‌نویسی، حیات دوباره به واژگان و ترکیبات مرده است؛ شکستن قفس فرهنگ لغات و آزادی کلمات از حصار خویش است. بکت می‌گوید که تصور کنید مرگ تصور را! (شجاعی طباطبایی، ۱۳۸۳: ص ۵۱) این یعنی در ذات تصور و تخیل، امید و مثبت‌اندیشی نهفته است. «به گفته بسک (تصویرساز طنز سیاه) طرز فکری قراردادی، مایل است که طنزپردازان را جماعت غمگینی بداند اما این اشتباه است!» (بنی‌اسدی، ۱۳۷۲: ص ۱۹) در دنیای طنز سیاه با تمام سیاهی‌اش، امید به آینده وجود دارد؛ زیرا تا امیدی به اصلاح نباشد انتقاد شکل نمی‌گیرد. محصول ناامیدی، سکوت و انفعال است نه انتقاد و خلق طنز که این آثار منفی، ناشی از دیدگاه مثبت است. به قول شلینگمن، جهان فقط زاده بدخلقی یک روز بد خداوند است! (۱۹۹۵: p۸۴ Schlingmann). دنیا گاهی دریای اشک است؛ گاهی یک سیرک بزرگ! این دریای اشک و سیرک بزرگ، هر دو یکی است! تراژدی به طریقی کمیک و خنده‌آور است و کمیدی به طریقی تراژیک و غمبار! (تامپسون، ۱۳۶۹: ۱۰۷) این سیاهی به معنای یأس، سکون و انفعال نیست بلکه فرم و ژانر آثار و یک بخش و وجه نوین طنز را به نام طنز سیاه در برابر طنز معمول و عامه‌پسند مطبوعاتی در بر می‌گیرد. در واقع، هیچ عبارتی بهتر از ادبیات سیاه، مشخصات آثار ادبی قرن ما را نمی‌تواند بیان کند. ادبیات خشم و ناامیدی و بی‌حاصلی، کلمه مناسبی نیست (زرین‌کوب، ۱۳۳۲: ص ۶۴). بنابراین نام سیاه و تاریک نباید این تصور را ایجاد کند که طنز سیاه، مأیوس‌کننده و غم‌افزاست که برعکس، بیدارکننده، هشداردهنده و محرک است.

۷-۲ طنز چهاربُعدی و ارتباط آن با طنز سیاه در مجله «طنز و کاریکاتور»

در اواسط دهه شصت، کاریکاتوریست و طنزپرداز ایرانی، جواد علیزاده، کارتونهایی علمی-فلسفی درباره فرضیه نسبیت اینشتین و نیروی جاذبه نیوتنی ابداع کرد و عنوان «طنز چهاربُعدی» بر آن نهاد. این نام از آنجا آمده که اینشتین، زمان را بعد چهارم مطرح کرده است. بعدها در ستونی ثابت به نام طنز چهاربُعدی در مجله طنز و کاریکاتور به

زبان طنز به جنبه‌های مختلف نظریه نسبت و جاذبه و فیزیک نوین پرداخته شده است. در این صفحه، آثاری سوررئالیستی و رازآلود نیز بر اساس نظریه نسبت وجود دارد که در دسته طنزهای سیاه قرار می‌گیرد. این طنزها از دید محتوایی، دوبعدی است و علاوه بر بیان نکته‌ای علمی، معانی فلسفی نیز در درون خود دارد. در واقع، عنوانهای اصلی نظریه‌های اینشتین، نوعی کاریکلماتور است؛ برای مثال، نور، وزن دارد یا فضا خمیده است و به این دلیل، خودبه‌خود با ادبیات ارتباطی طنزآمیز دارد. در طنزهای مصور نیز با توجه به ماهیت علمی سوژه‌ها تلاش خالق اثر این بوده‌است تا وفاداری به مفهوم علمی حفظ شود و در کنار آن برای خلق طنز در حد نیاز به اغراق روی آورده شده است. این نوع کارتونها بر اساس جهان‌بینی خالقش با ورود به فضای درونی شخصیت انسان و واکاوی ذهن پیچیده و خلاق بشری، ناخودآگاه به پیشگویی هنری دست می‌زند و با اغراقی شاعرانه، آینده را در تصویری همانند یک بیت شعر بیان می‌کند؛ برای مثال، طرح فردی که سایه‌اش در فضای خالی روبه‌رویش محو نشده و شبیه نقشی بر دیوار انعکاس پیدا کرده است (علیزاده، ۱۳۷۱:ص ۳۴)، نمونه‌ای از آثار طنز چهاربُعدی است که همسان با سوررئالیسم در ادبیات است و با محتوایی فلسفی در ژانر یا گونه طنز سیاه قرار دارد که از یک طرف، محتوایی علمی دارد و به معنای این است که فضای خالی وجود ندارد و از سوی دیگر به درونگرایی فلسفی فرد اشاره می‌کند. این فرم کارتونها، که هم فضایی سوررئالیسمی، هنری و فلسفی دارد و هم به مبحثی علمی می‌پردازد در طرحهای متعددی در ستون طنز چهاربُعدی نشر یافته است. در طرح انحنای جهان (همان) انسانی تصور شده که بر کره‌ای ایستاده و سایه‌اش در اثر گردی جهان از روبه‌روی او به پشت سرش کشیده شده و نشانگر انحنا و گردی زمین و فضا و از طرفی بیانگر نسبت در قضاوتها و معیارهای بشری است.

از جهتی دیگر فضای رازآلود این طرحها هم باعث آشنایی مخاطب با فضای فراواقعی و سوررئالیستی می‌شود و هم موجب کنجکاوی و «به تفکر واداشته شدن» بیننده اثر می‌شود که در نهایت به او در فهم فلسفه کاریکاتور و کارتون بوئژه کارتون علمی و فلسفی کمک می‌کند. در واقع، «طنز سیاه، فضای سیاه را می‌طلبد» (شجاعی طباطبایی، ۱۳۸۳:ص ۵۰). امتیاز ویژه این گونه کارتونها برداشتهای چندگانه از آنهاست که چند بُعد علمی، فلسفی، فانتزی، هنری و کاریکاتوری را شامل می‌شود. خود نظریه نسبت نیز با

تأکید بر نسبی بودن جهان، ترویج پرهیز از مطلق‌نگری جامعه بشری است. از وجه ادبی نیز طنزهای نوشتاری ستون طنز چهاربُعدی ضمن بیان نکته‌ای علمی به کاریکلماتور یا گروتسک شباهت دارد که طنزی برخاسته از تنهایی و جنون انسان امروز را عرضه می‌کند:

- در چراغهای خاموش، نورهای بی‌وزن زندگی می‌کنند! (عسکری، ۱۳۸۵: ص ۹)

- مرگ، فضای خالی زندگی است! (همان)

- «ماده در سرعت نور به خودش بدبین می‌شود!» (همان، ۱۳۹۰: ص ۳)

- «وقتی سبکها صاحب سبک می‌شوند نور، جرم است نه جرم!» (همان، ۱۳۹۶: ص ۱۰)

جناس ناقص در جمله آخر میان واژگان جرم و جرم یا بین سبک و سبک از جمله آرایه‌های لفظی در این جملات است. این جملات که می‌توان نام شبه کاریکلماتور بر آنها گذاشت بر اساس اصول علمی فیزیکی مثل وزن نور یا انحنای زمان یا تبدیل جرم و انرژی و... نوشته شده است.

۲-۸ تقارن و تضاد در کاریکاتور و ارتباط آن با ادبیات و طنز سیاه در مجله طنز و کاریکاتور

درباره بررسی طنز مطبوعاتی و مطبوعات طنز به این نکته باید توجه کرد که در قدم اول، مجموعه طنز با تمام زیرمجموعه‌هایش (طنز نوشتاری، تصویری و گرافیکی) یک ژانر و گونه و نوع ادبی است و در بخش دوم نیز درباره ارتباط کاریکاتور با طنز نوشتاری و ادبیات پژوهشی می‌توان گفت که «مبنای کاریکاتور در مرحله اول زبانی است؛ سپس به طرح تبدیل می‌شود. کاریکاتور نیست در آغاز، نویسنده است. او طراح و تصویرگر نوشته‌های خود است که از ناخودآگاهش تراوش کرده اما به جای اینکه به صورت داستان کوتاه نوشته شود، تصویر شده است. برخلاف بیشتر نقاشی‌ها کاریکاتور را می‌توان تعریف کرد و به شکل داستان کوتاه درآورد!» (کازانفسکی، ۱۳۸۴: ص ۳۸) کاربرد طنز در ادبیات و هنر به مثابه یکدیگر است. در ادبیات از طریق صناعات ادبی به هدف خود می‌پردازد که بیان ضعفها است و در هنر از طریق به کارگیری توان تصویر. در ادبیات از ایهام و جناس و... استفاده می‌شود و در هنر از سمبل و رنگ و خط و... بنابراین طنز را می‌توان مقوله‌ای اساسی و کاربردی دانست که در هر موقعیت به شکلی ویژه نمود پیدا می‌کند. این ارتباط طنز با کاریکاتور است (نعمتی، ۱۳۹۵: ص ۱۶). مهمترین

عنصر در کارتون و کاریکاتور، که می‌توان آن را با ادبیات مرتبط دانست و با هم تلفیق کرد، مسئله تقارن و تضاد یا تناقض مفهومی و موقعیتی در آثار تصویری طنز است. نوین بودن سوژه و خلق ایده‌های ناب، پایه اصلی و بسیار بااهمیت برای آثاری است که می‌خواهند در بستر طنز تصویری یا حقیقتی تلخ تأثیرگذار باشند (تدین، ۱۳۸۶: ص ۲۳). «تقارن و تناقض در تصویر، همان جناس در ادبیات است.» تقارن کامل را می‌توان معادل جناس تام و تقارن معکوس یا تناقض را می‌توان مشابه جناس قلب در نظر گرفت که موجب انتقال شیرین‌تر و زیباتر پیام می‌شود. همان‌گونه که تکرار کلمه‌ای (تجنیس) با معنی متفاوت یا جابه‌جایی حروفی در آن باعث خلق طنز در نوشتار می‌شود در تصویر نیز تکرار یک خط یا تکرار یا مشابهت بخشهایی از کارتون و کاریکاتور باعث ایجاد طنز می‌شود. به علاوه محوریت کارتون و کاریکاتور سیاه بر مبنای تناقض و تضاد (در برابر عدالت و تعادل) در زندگی بشر است.

در طرح کمبود نفت (علیزاده، ۱۳۷۳: ص ۲۴)، دو قطره مشابه، همانند دو کلمه متجانس، طنزی تلخ، خلق کرده است. به علاوه حلقه‌های مساوی چشم و در ظرف خالی از نفت و تضاد رنگ قرمز و سبز در دو طرف تصویر موجب ایجاد خط قرینه عمودی در مرکز تصویر و به اصطلاح باعث چفت‌شدن تصویر و موضوع شده است. در کاریکاتور خرید عید (همان، ۱۳۷۱: ص ۳۶) نیز تناقض در نیمه بالایی اثر به ایجاد تقارن معکوس و افزایش ضریب طنز منجر شده است یا کارتون فرزند طلاق (همان، ۱۳۸۶: ص ۱) که از دریچه چشم و ذهن کودک بی سرپرست، طنزی تلخ و اثرگذار است. تضاد موجود در مسیر والدین و جدایی آنان از زاویه چشم فرزند و غم آن در کنار سادگی اجرای اثر با خطوطی مؤثر، قابل ملاحظه است. هم‌چنین تناقض و سیاهی در مضمون اثر فاصله طبقاتی جهان مدرن و جهان سوم (همان، ۱۳۷۲: ص ۵) که در آن جهان صنعتی و سرمایه‌دار به جهان سوم گرسنه به جای نان (حیات)، قاشق و چنگال (صنعت) هدیه می‌دهد!

بررسی کارتونهای مجله طنز و کاریکاتور نشان می‌دهد که علاوه بر تقارن و تضاد تصویری و مضمونی، بازی با کلمات بر طنزهای سیاه این مجله نقشی برجسته و اثرگذار دارد که شامل کلمات هم‌قافیه، جناسهای مختلف و کلمات متناقض و مشابه است و گاهی حتی سوژه اصلی خلق کاریکاتورها شده است؛ مثل کاریکاتور سقوط صدام که بر اساس اصطلاح کله‌پاشدن کشیده شده و کلاه او پوتینی وارونه است! (همان، ۱۳۸۲: ص ۱) این بازی با کلمات، اغلب بر اساس ضرب‌المثلها و اصطلاحات رایج در

زبان و استفاده از واژگان متجانس، متقارن و متضاد شکل گرفته است. بسیاری کارتون و کاریکاتور را همان شعر مصور قلمداد کرده‌اند! کسی که به جای حروف و واژگان با خط می‌نویسد. همان‌گونه که در شعر، صناعات و آرایه‌های لفظی و معنوی در آن موجب زیبایی شعر می‌شود، خطوط نیز در هر طرح یا کاریکاتور اگر با هدف و منظور خاصی به کار برود، باعث اثرگذاری کار می‌شود و به فهم و درک آن نیز کمک بسیاری می‌کند که علاوه بر طنز، وزن و جایگاه ادبی نیز دارد. صفحه ثابت «درک کاریکاتور» در مجله طنز و کاریکاتور بیانگر همین است که در آن کارتونهایی معمولاً تفکربرانگیز، جدی و گاه سیاه برای سنجش و آموزش درک کارتون یا کاریکاتور به مسابقه گذاشته شده است که گاهی حتی برای یک کاریکاتور تنها یک کلمه، شرح داده شده و همان یک کلمه یا یک بیت یا یک ضرب‌المثل در واقع، ترجمه تصویر موجود است. در کارتون اسیدپاشی (همان، ۱۳۹۳: ص ۲)، که بین دو کلمه معصیت و معصومیت، جناس زاید وجود دارد، تضاد بین سیاهی کینه و حسادت و عداوت با سفیدی کبوتر صلح و قدرت و برتری صلح بر دشمنی در بازگشت اسید به سمت خود اسیدپاش حائز اهمیت است یا در اثر تلخ اجتماعی با موضوع تضاد طبقاتی نیز بین دو واژه کار و احتکار، جناس (از نوع مزیل) وجود دارد (همان، ۱۳۸۸: ص ۳۴). هم‌چنین در طرح قلم نافذ (همان، ۱۳۸۲: ص ۳)، که درباره مشکلات و رنجهای اهل قلم در طول تاریخ است، نوعی جناس نیز بین دو کلمه **pain** و **pen** وجود دارد؛ قلمی که به جای اینکه در دست باشد فرو رفته در دست است و به جای نفوذ در دلها در دست صاحب قلم نفوذ کرده و یادآور جمله «با خون خود نوشتن» است؛ ضمن اینکه اشاره‌ای مضمّر و پنهان دارد به اصطلاح قلم کردن دست در فرهنگ و زبان فارسی!

این‌گونه طنزهای تصویری سیاه در واقع با محوریت ادبیات طراحی می‌شود و بار اصلی سوژه و انتقال مفهوم بر عهده کلام است. تصویر به عنوان مکمل اثر، نقش واسطه را در القای مطلب از خالق به مخاطب دارد. طنز سیاه، که به جنبه‌های منفی و تاریک زندگی انسان می‌پردازد، همان ایجاز در ادبیات است که با زبان تصویر بیان می‌شود و بر همین اساس می‌توان آن را در یک واژه معنا کرد؛ مثل کارتون یادبود (عسکری، ۱۳۹۱: ص ۲۶) که با تغییر نام سریال قصه‌های مجید به غصه‌های مجید و از دنیا رفتن بی‌بی در آن داستان یادآوری شده است یا در اثری دیگر درباره سقوط هواپیمای مسافربری با انفجار هواپیما به جای کلمه انتقام از کلمه هموزن آن یعنی «اشتباه»

طنز سیاه و بررسی آن در مجله طنز و کاریکاتور
استفاده، و ضمن اشاره به خطای عجیب به وجود آمده، طنزی تلخ خلق شده
است (علیزاده، ۱۳۹۸:ص ۱۶).

گاهی بین طرح با معنا و محتوا آن قدر همبستگی و تقارن هست که در واقع، طرح، بیانگر بیتی شعر یا حکایتی ادبی است؛ برای مثال در یک کارتون سیاه (عسکری، ۱۳۷۹:ص ۲۰)، اسکلتی، چوبه دار بر دوش گذاشته که یادآور همان داستان معروف منصور حلاج در ادبیات است. «کارتون سیاه تلاش می‌کند تا از خنده‌های لحظه‌ای و ناپایدار فراتر رود و مخاطب را با لایه‌های عمیقتر و با مفاهیم بنیانی روبه‌رو سازد. همین ویژگی، این نوع کارتونها را از محدوده‌های زمانی و مکانی فراتر می‌برد!» (حیدری، ۱۳۸۹:ص ۱۳) با بررسی آثار تصویری مجله طنز و کاریکاتور می‌توان دریافت که بسیاری از طرحهای این مجله بر اساس کلمات و طنز نهفته در تشابه، تقارن و تضاد لغات هم‌آوا یا متجانس، متوازن و متشابه است که با تلفیق این لغات و بهره‌بردن از تصویر موجب خلق طنز می‌شود و شگرد اصلی سوژه‌یابی طنز بر کلمات، استوار است که نشان می‌دهد بررسی آنها نه تنها از بُعد هنر تجسمی بلکه از وجهه ادبی نیز قابل توجه و اهمیت است. طنزهای سیاه مصور این مجله، بیشتر در شاخه کارتونها بدون شرح قرار می‌گیرد. کارتونها بدون شرح، همان‌گونه که از اسمشان پیداست، شرح و توضیحی ندارد؛ به همین دلیل، برداشت را بر دوش مخاطب می‌گذارد و این درک آزاد مخاطب می‌تواند چند بُعد داشته باشد. در اثر تُنگ درون (عسکری، ۱۳۹۵:ص ۱۶) مخاطب می‌تواند بازی تصویری با صورت انسان و چشم و ماهی را تصور کند یا عمیقتر بیندیشد و به دریای درونی هر شخصیت متصل کند یا در کارتون طنزنویس (همان، ۱۳۹۷:ص ۲۷) آزاد است که یک شوخی تصویری بر اساس وارونه‌بودن نقش مهر و برعکس بودن نقش لب در لبخند و غم را به آن نسبت دهد یا می‌تواند ریشه‌ای تر فکر، و این‌گونه تعبیر کند که طنزنویسی ناشی از غمی درونی است و غم و شادی به هم پیوسته و در هم تنیده است. «کارتون جدی و سیاه برخلاف کارتونها معمول ژورنالیستی، قصد خندانند ندارد؛ بلکه با زبانی تلخ در بیان ضعفهای اخلاقی بشر و بی‌عدالتی‌های جوامع بشری می‌کوشد و بر عکس کارتونها معمول، حالاتی از خشم، توهم، شگفتی و حتی غم را در بیننده ایجاد می‌کند» (جوان، ۱۳۹۷:ص ۸).

«از جمله آثار جدی در هنر کارتون و کاریکاتور، هنر تخیلی یا سوررئالیسم است

که هنر خلاقیت است. سوررئالیستها از دنیای واقعیت جدا می‌شوند تا در دنیای اشباح و اوهام نفوذ کنند!» (سیدحسینی، ۱۳۸۷: ص ۷۹۳)

سوررئالیسم، هنری نو و سنت‌شکن و آزادی‌نیروی تخیل است. در طراحی طنز سیاه، تخیلات و افکار شاعرانه درونی، شکل عینی به خود می‌گیرد و بیننده را به دنیایی بی‌زمان، بی‌مکان و بی‌انتها هدایت می‌کند. غم و اندوهی که از قلم پرشور طراح، جاری می‌شود ناشی از بدبینی (سیاه‌نمایی) نیست؛ بلکه ابراز اعتراض اوست علیه مسخ‌شدن انسان؛ انسان خسته و تنهایی که در چنگال ماشینیسم به پوچی رسیده است (علیزاده، ۱۳۶۳: ص ۳۱).

معمولاً آثار سوررئالیسم در دسته کارتونهای فانتری قرار می‌گیرد؛ اما به این علت که کارتون و کاریکاتور، هنری نامحدود و خلاق است، گاهی این هنر نیز در خدمت سوژه‌ای سیاه قرار می‌گیرد و طنزی تلخ می‌آفریند. طنزهای بر مبنای سوررئالیسم در ماهنامه طنز و کاریکاتور به طنز سیاه گرایش دارد؛ نمونه آن مردی است که سر خود را روی ریل گذاشته است و در پشت طنز ساده اثر، مفهومی عمیق و تلخ و تلفیقی از انتظار، تنهایی، یأس، بی‌خانمانی و... وجود دارد (علیزاده، ۱۳۸۲: ص ۳۶).

سوژه یا داستان در طنز سیاه به فضا تبدیل می‌شود. شما طرح را نمی‌بینید که از آن بگذرید بلکه به آن نگاه می‌کنید؛ با تأمل و با آن رابطه می‌گیرید و اینکه طرح، خود بیان بی‌واسطه است و اینکه، طراح محیطی را تصویر می‌کند که فقط عکس نیست، بلکه ایماژ است. این خلاقیت بی‌واسطه است (شهیدی، ۱۳۹۷: ص ۷). سری کارتونهایی با موضوع انتظار در مجله طنز و کاریکاتور، طنزی سیاه در فضایی سوررئالیسمی است (هادی‌زاده، ۱۳۷۹: ص ۳۵). زاویه خلاقانه دید و هاشور ظریف و حجم‌دهنده، باعث ایجاد فضایی سه‌بعدی و واقعی در این آثار شده است که دو حس ناسازگار ترس (دلهره یا انزجار) و خنده (طنز و مطایبه) را همزمان به مخاطب خویش القا می‌کند. اجرای درست اثر، شبیه قافیه‌پردازی درست و استفاده از صنایع لفظی در شعر است. هر چه سجع و جناس و تضاد در واژه‌های ابیات، بجا و بیشتر و مناسبتر باشد، شعر زیبایی کلامی بیشتری دارد. در کارتون نیز هاشور و رنگ مناسب و اجرای صحیح در حکم به کارگیری صنایع ادبی در کلام است.

۹-۲ طنز سیاه در جلد‌های مجله طنز و کاریکاتور

روی جلد‌های هر مجله مانند صفحه اول روزنامه، مهمترین صفحه در آن نشریه است.

تقریباً روال مطالب متن و محتوای هر مجله از روی جلدش پیداست و به همین علت، روی جلد اهمیت زیادی دارد. طنز سیاه حتی روی جلد در لوگوی مجله طنز و کاریکاتور نیز جایگاهی خاص دارد که در نقطه‌های دو کلمه «طنز» و «کاریکاتور»، یک نقطه، صورتی است که لبخند زده‌است و دیگری غم بر چهره دارد که بیانگر و یادآور تعادل طنز سیاه و سفید در این مجله است (شکل ۱). بین روی جلد های مجله طنز و کاریکاتور، معمولاً از کارهای تلفیقی یعنی کاریکاتور چهره به همراه شرحی بر آن درباره موضوعات روز استفاده شده اما جلدها نیز از کارهای سوررئالیستی، جدی و حتی کارتونی و کاریکاتور سیاه بی بهره نمانده است؛ برای مثال روی جلد شماره ۱۴۵ (علیزاده، ۱۳۸۱:ص ۱)، اثری سوررئالیستی از لورل و هاردی به همراه رنه ماگريت نقاش بلژیکی است یا روی جلد شماره ۱۰۶ (همان، ۱۳۷۸:ص ۱)، کاریکاتوری تلخ به مناسبت مرگ پرویز شاپور، نویسنده کاریکلماتور منتشر شده است. هم‌چنین روی جلد شماره ۲۵۵ (همان، ۱۳۹۱:ص ۱) کاریکاتوری از چهره جلال آل‌احمد و همسرش سیمین دانشور به مناسبت مرگ سیمین دانشور نشر یافته است. کارتونی سیاه فرزند طلاق در شماره ۱۹۸، دیگر اثر روی جلد های این مجله است (همان، ۱۳۸۶:ص ۱). علاوه بر اینها از میان کاریکاتور و کارتونی سیاه روی جلد مجله طنز و کاریکاتور، می‌توان به کاریکاتورهایی از ترور خوانندگان مشهور جهان مثل جان لنون و کرت کوبین یا مرگ لاله و لادن، دوقلوهای به هم چسبیده اشاره کرد.

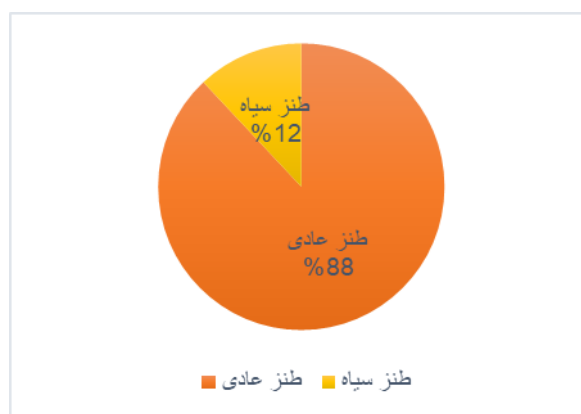
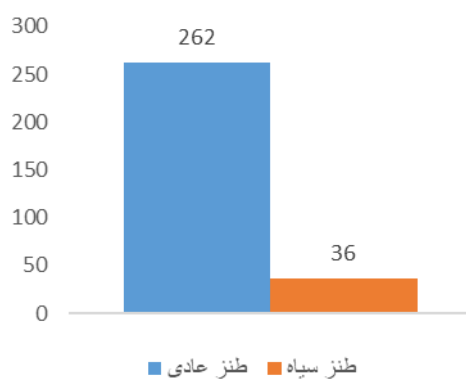
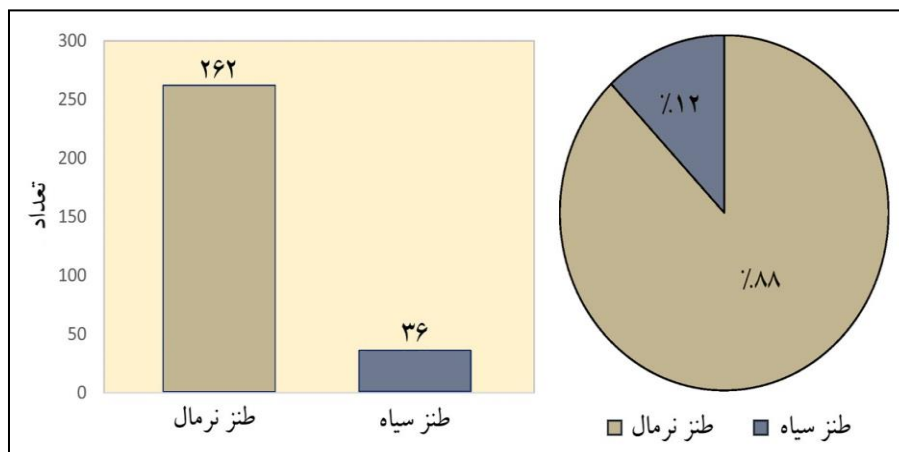
جدول شماره یک، نسبت تعداد کارتونیهای سیاه و جدی چاپ شده روی جلد های مجله طنز و کاریکاتور را در مقایسه با کاریکاتورهای عادی یا معمولی (مجموعه‌ای از طنزهای سفید، خاکستری، زرد و...) نشان می‌دهد:

جدول ۱: تعداد آثار طنز سیاه و طنز عادی روی جلد های مجله طنز و کاریکاتور

تعداد آثار سوررئالیستی، جدی و سیاه	تعداد آثار طنز عادی (سفید و...)	روی جلد های مجله طنز و کاریکاتور
۳۶	۲۶۲	

نمودار این نسبت نیز به این شکل است:

نمودار ۱: نمودار نسبت طنز سیاه و طنز عادی مطبوعاتی روی جلد‌های مجله طنز و کاریکاتور

در انتشار مجله طنز باید به این نکته دقت کرد که هدف اصلی طنز، خندانند و ایجاد شادی است؛ پس معمولاً برای روی جلد مجلات طنز از کارتونها و کاریکاتورهای شاد استفاده، و اغلب برای پرداختن به طنزهای سیاه و تلخ از فضای داخلی جلد و پشت جلد استفاده می‌شود. در ماهنامه طنز و کاریکاتور نیز این روش، رعایت شده و همان گونه که در جدول مشخص است، نسبت بسیار زیادی از روی جلد‌ها متعلق به آثار شاد و طنزهای عادی، سفید و مناسبی است. کمتر و بسته به حوادث موجود و اتفاقات تلخ، روی جلد مجله از کارتونها تلخ نیز استفاده شده است؛ این به معنای این نیست که طنز سیاه در فرع قرار می‌گیرد بلکه مبحث رسالت طنز و احترام به خواسته و نیاز جامعه با توجه به فضای موجود به شادی و لبخند است. نکته مهم اینکه در پشت جلد‌ها و فضای داخلی جلد‌های مجله برای ایجاد تعادل در میان طنز سیاه و عادی، طرح‌های مناسبی ورزشی، فرهنگی و سیاسی به مناسبت تولد یا مرگ یا... و طرح‌های سوررئالیستی مثل طرحی که بر مبنای آثار رنه ماگريت^{۱۰} نقاش بلژیکی به شیوه آثار وی کشیده شده در پشت جلد شماره ۱۰۸ (علیزاده، ۱۳۷۸:ص ۳۶) که فردی از پشت، دو چشم دارد و پشت به مخاطب، نظاره‌گر اوست! یا کاریکاتور چهره‌های طنز سیاه نظیر صادق هدایت (همان، ۱۳۸۱:ص ۳۵) که به کتاب سه قطره خون از وی اشاره‌ای می‌کند و کاریکاتور چهره‌های علمی نظیر اینشتین و هنرمندان هنر جدی جهان از جمله جان لنون چاپ شده که تعداد آنها در پشت جلد‌ها و بخش داخلی جلد‌ها ۶۱ صفحه است.

بخشی از آثار جدی و سیاه سردبیر مجله طنز و کاریکاتور مثل کاریکاتورهای چهره و کارتونها مفهومی و بدون شرح، پیش از انتشار در ماهنامه طنز و کاریکاتور در کتابهایی که وی در دهه شصت به چاپ رسانده منتشر شده بوده و در این ماهنامه نیز بازنشر شده یا با اجراهایی جدید به چاپ رسیده است؛ مهمترین آنها شامل

- کاریکاتور چهره صادق هدایت از کتاب تصویر هدایت (علیزاده، ۱۳۵۷:ص ۴۱)

- کارتون دیده پنهان از کتاب کاریکاتورهای جدی (همان، ۱۳۶۳:ص ۴۰)

- کارتون اثر تلویزیون بر کتابخوانی از کتاب شوخی با تلویزیون (همان، ۱۳۶۶:ص ۱۶)

- کارتون انحنای جهان از کتاب شوخی با اینشتین (همان، ۱۳۶۸:ص ۱۷)

- کارتون حقوق بشر از کتاب طنزهای موشکی (همان:ص ۱۶) که شامل طنزها و

کارتونهایی دربارهٔ حوادث جنگ ایران و عراق و موشکباران و بمباران شیمیایی است.

اغلب این آثار، درخشش برون‌مرزی نیز دارد. استقبال از نمایشگاه کاریکاتور در عراق با کاریکاتوری از سقوط صدام، چاپ‌شده روی جلد ماهنامهٔ شمارهٔ ۱۵۰ (گروه مؤلفان، ۱۳۸۵، ص ۲۰) و نایاب‌شدن مجلهٔ شمارهٔ ۱۹۵ در عراق با کاریکاتورهایی از صدام (همان: ص ۶) و نمایش کاریکاتور دیدهٔ پنهان روی جلد شمارهٔ ۲۲۴ در مترو برلین (همان، ۱۳۸۸، ص ۳۰) نمونه‌هایی از بازتاب هنر و بویژه جایگاه طنز مفهومی، جدی و سیاه مجلهٔ طنز و کاریکاتور در عرصهٔ بین‌المللی است.

۳. نتیجه‌گیری

طنز در ماهنامهٔ طنز و کاریکاتور به دو گروه کلی تقسیم می‌شود: طنز معمولی که مجموعه‌ای از طنزهای عادی مطبوعاتی، طنز سفید، رنگی، خاکستری، زرد و ترکیبی از فکاهه و طنزهای معمول و عامه‌پسند و رایج اجتماع است. در مقابل آن، گروه دومی قرار دارد به نام طنز سیاه یا جدی و تلخ که معرف طنزهای تاریک و غمگین و بیانگر شرایط تلخ و منفی زندگی انسان است. این دو گروه در تعادل و تناسب با هم است و بیشتر طنزهای سیاسی و اجتماعی و خانوادگی، تلفیقی از این دو نوع طنز است. طنز سیاه در مجلهٔ طنز و کاریکاتور به علت اهمیت‌دادن به طنزهای فردی و چندشخصیتی و درون‌گرایانه، طنز ابداعی چهاربُعدی و طنزهای غیرعادی، مثل ستون ایستگاه مرگ بسامد و عمق زیادی دارد و در طنزهای نوشتاری در کاریکلماتورها، جملات و اشعار کوتاه در ستونهای ایستگاه مرگ، طنز بی‌معنی‌نویسی، حرفهای بی حساب، لغت‌معنی بی‌معنی، غمواژه‌ها، نجواها، یادبودها و... با تأکید بر ایجاز و کارکشیدن از کلمات به منظور ایجاد مفهومی ماندگار و شاخص یا به مصداق قول مولانا بحر را در کوزه گنجانیدن! هم‌چنین در طنزهای مصور یعنی کارتونها در کارتونهای سیاسی، اجتماعی - خانوادگی و مناسبتی مثل یادبودهای مشاهیر ایران و جهان نمود گسترده‌ای دارد. صفحهٔ ایستگاه مرگ با ۱۲۵ شماره، بیشترین تعداد را بین ستونهای مختلف طنز سیاه دارد. بیشترین میزان طنز سیاه در بخش طنز نوشتاری، متعلق به جملات قصار و کاریکلماتورهای تلخ اجتماعی است و در بخش طنز تصویری به ترتیب از آن

کارتونهای بدون شرح و کاریکاتور چهره است؛ ضمن اینکه ۱۲ درصد روی جلد های مجله طنز و کاریکاتور یعنی ۳۶ نسخه از ۲۹۸ شماره منتشر شده، هم چنین ۶۱ صفحه از پشت جلد و توی جلد ها به طنز سیاه اختصاص دارد که ده اثر از آنها کاریکاتور های چهره صادق هدایت است. پرداختن به موضوعات مختلف مثل جنگ، تروریسم، مرگ، تبعیض، دوگانگی، اعتیاد، خودکشی، فقر، گرسنگی، غم، تنهایی و دیگر موارد تلخ و جدی زندگی بشری و تلفیق آن با طنز و کاریکاتور، نمونه هایی بدیع و تازه از طنز سیاه را در مجله طنز و کاریکاتور پدید آورده که در آنها از دریچه هنر به نیمه منفی، تاریخ و خالی زندگی و تضادهای هستی نگریسته شده است.

پی نوشتها

1. Andre breton(Anthologie de l'humour noir)
2. Absurdism
3. Noir
4. Claude Serre(Humour noir et hommes en blanc)
5. Luigi Pirandello(Essay about Humour)
6. Aphorism
7. Selective Statements
8. John Dryden
9. Simon Critchley
10. Rene Magritte

فهرست منابع

- آرین پور، یحیی؛ (۱۳۷۲) *از صبا تا نیما*؛ ج دوم، چ چهارم، تهران: زوار.
- احمدی مونس (آرین)، داوود؛ (۱۳۷۹) *کتاب فصل کاریکاتور*؛ تهران: روزنه.
- اسماعیل زاده، حوریه؛ (۱۳۸۴) «طنز و ادبیات داستانی عبوس»؛ *مجله آزما*، ش ۳۶، ص ۳۱.
- اصلائی، محمدرضا؛ (۱۳۸۵) *فرهنگ وازگان و اصطلاحات طنزآمیز*؛ تهران: کاروان.
- برگسون، هانری؛ (۱۳۷۹) *خانه*؛ ترجمه: عباس باقری، تهران: شبانیز.
- بنی اسدی، محمدعلی؛ (۱۳۷۲) «طنز سیاه بسک»؛ *مجله کیهان کاریکاتور*، س دوم، ش شانزدهم، ص ۱۹-۱۶.

بهزادی اندوهجردی، حسین؛ (۱۳۷۵) *طنز و طنزپردازی در ایران*؛ پژوهشی در ادبیات اجتماعی

و...، تهران: صدوق.

- پلارد، آرتور؛ طنز (۱۳۷۸)؛ ترجمه سعید سعیدپور؛ تهران: نشر مرکز.
- تامپسون، فیلیپ؛ (۱۳۶۹) گروتسک در ادبیات؛ ترجمه: غلامرضا امامی، شیراز: شیوا.
- تدین، یحیی؛ (۱۳۸۶) «طنز سیاه، سیاه‌نگاری یا هیچکدام»؛ مجله تندیس، ش ۱۰۷، ص ۲۳.
- جوان، فهیمه؛ (۱۳۹۷) «گفت‌وگو با سردبیر مجله طنز و کاریکاتور»؛ روزنامه شهرآرا، ش ۲۵۳۰، ص ۸.
- جوان معبودی، معصومه؛ (۱۳۹۵) «مصاحبه با جواد علیزاده»؛ خبرگزاری ایرنا، -۸۲۳۸۸۶۶-
www.irna.ir/news/۵، ۱۳۹۵.
- حری، ابوالفضل؛ (۱۳۸۷) درباره طنز؛ رویکردهای نوین به طنز و شوخ‌طبعی، تهران: سوره مهر، ۱۳۸۷.
- حسینی کازرونی، سیداحمد؛ (۱۳۹۰) «طنزگونه‌های ادب فارسی و انواع آن»؛ فصلنامه سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی (بهار ادب)، ش ۱۱، ص ۱۰۱، ۱۳۹۰.
- حیدری، هادی؛ (۱۳۸۹) «دغدغه‌های انسانی آقای کارتون‌نویست»؛ روزنامه شرق، ش ۱۱۲۵، ص ۱۳.
- دهخدا، علی‌اکبر؛ (۱۳۷۷) لغت‌نامه؛ چ دوم (دوره جدید)، ج ۱۰، تهران: مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران.
- رحمتی، جمال؛ (۱۳۹۰) «عالم و آدم را مورد لطف قرار داد»؛ روزنامه اعتماد، ش ۲۲۳۴، ص ۱۶.
- رستگار فسایی، منصور؛ (۱۳۸۰) انواع نثر فارسی؛ تهران: سمت.
- زرین کوب، عبدالحسین؛ (۱۳۳۲) «ادبیات سیاه در اروپا و امریکا»؛ مجله یغما، س ششم، ش ۲، پیاپی ۵۹، ص ۶۴.
- زرین کوب، عبدالحسین؛ (۱۳۵۶) شعر بی دروغ - شعر بی نقاب؛ چ سوم، تهران: جاویدان.
- سعدی شیرازی، مصلح‌الدین؛ (۱۳۷۳) گلستان؛ چ سوم، تصحیح غلامحسین یوسفی، تهران: خوارزمی.
- سیدحسینی، رضا؛ (۱۳۸۷) مکتبهای ادبی؛ ج دوم، چ پانزدهم، تهران: نگاه.
- شجاعی طباطبایی، سید مسعود؛ (۱۳۸۳) «موج نو کاریکاتور در فرانسه - دهه ۶۰ میلادی»؛ مجله کیهان کاریکاتور، ش ۱۴۶-۱۴۵، ص ۵۱-۴۸.
- شریفی، غلامحسین و کردبچه. لیلا؛ (۱۳۹۳) «ایجاز و صنایع ادبی زیربنای کاریکلماتور»؛ نشریه ادبیات پارسی معاصر، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، س چهارم، ش ۳، ص ۱۴۰-۱۱۷.

- شهیدی، داوود؛ (۱۳۹۷) «رازهای ابهام طنز سیاه»؛ *روزنامه اعتماد*، ش ۴۰۶۳، تهران، ص ۷.
- شهیدی، داوود؛ (۱۳۸۶) «طنز سیاه در کاریکاتور و سوررئالیسم در نقاشی»؛ *روزنامه آفتاب یزد*، ش ۲۲۷۹، ص ۶.
- شهیدی، داوود؛ (۱۳۸۴) «طنز سیاه و سفید در هستی خاکستری»؛ *مجله کیهان کاریکاتور*، س چهاردهم، ش ۱۵۸-۱۵۷، ص ۴۸-۴۴.
- شهیدی، داوود؛ (۱۳۹۷) «لایه‌های پنهان هراس در عرصه طنز سیاه»؛ *روزنامه اعتماد*، ش ۴۰۷۴، ص ۷.
- صدر، رؤیا؛ (۱۳۸۱) *بیست سال با طنز امروز*؛ تهران: هرمس.
- صدریان، محمدرضا؛ (۱۳۸۹) «تحلیل تعاریف نقیضه»؛ *فصلنامه علمی-پژوهشی پژوهش زبان و ادبیات فارسی*، ش ۱۸، ص ۲۰۲-۱۷۱.
- صلاحی، عمران؛ (۱۳۸۲) *خنده‌سازان و خنده‌پردازان*؛ تهران: علم.
- ضیایی، محمدرفعی؛ (۱۳۸۵) «هاراگیری و طنز سیاه در کارتون»؛ *مجله کیهان کاریکاتور*، ش ۱۷۵-۱۷۶، ص ۵۱.
- طالبیان، یحیی و تسلیمی جهرمی، فاطمه؛ (۱۳۸۸)، «ویژگیهای زبان طنز و مطایبه در کاریکلماتورها»؛ *فصلنامه فنون ادبی دانشگاه اصفهان*، س اول، ش ۱، ص ۴۰-۱۳.
- علیزاده مقدم، جواد؛ (۱۳۵۷) *تصویر هدایت*؛ تهران: مؤسسه مطبوعاتی عطائی.
- علیزاده مقدم، جواد؛ (۱۳۶۸) *شوخی با اینشتین*؛ تهران: کورش.
- علیزاده مقدم، جواد؛ (۱۳۶۶) *شوخی با تلویزیون*؛ تهران: کورش.
- علیزاده مقدم، جواد؛ (۱۳۹۷) «طنز سیاه چیست؟»؛ *پایگاه هنر مقاومت*: <http://en.resistart.ir/۷۱۷۵>
- علیزاده مقدم، جواد؛ (۱۳۶۸) *طنز موشکی*؛ تهران: کورش.
- علیزاده مقدم، جواد؛ (۱۳۶۳) *کاریکاتورهای جدی*؛ تهران: کورش.
- کازانفسکی، ولادیمیر؛ (۱۳۸۴) «کاریکاتورهای نویسنده یا نویسنده‌های کاریکاتوریست - درباره ارتباط میان ادبیات و هنر کاریکاتور»؛ ترجمه: علی هاشمی شهرکی، *مجله کیهان کاریکاتور*، ش ۱۵۸-۱۵۷، ص ۴۳-۳۸.
- کامو، آبر؛ (۱۳۸۲) *افسانه سیزیف*؛ ترجمه: علی صدوقی و محمدعلی سپانلو، تهران: دنیای نو.
- کریچلی، سیمون؛ (۱۳۸۴) *در باب طنز*؛ ترجمه: سهیل سمی، تهران: ققنوس.
- گروه مؤلفان؛ (۱۳۸۵) «استقبال از کاریکاتورهای صدام در عراق»؛ *روزنامه رسالت*، ش ۶۱۰۰، ص ۶.
- گروه مؤلفان؛ (۱۳۶۹-۱۴۰۱) «مجله طنز و کاریکاتور»؛ تهران، ش ۱ تا ۲۹۸.

- گروه مؤلفان؛ (۱۳۸۸) «نمایش کاریکاتور دیده پنهان در متروی برلین: بر اساس کارتون دیده پنهان»؛ روزنامه دنیای اقتصاد، ش ۱۸۶۴، ص ۳۰.
- محمدی، علی و تسلیمی جهرمی، فاطمه؛ (۱۳۹۵) «بررسی تطبیقی طنز سیاه در ادبیات داستانی با تکیه بر مکتب سوررئالیسم»؛ مجله پژوهش ادبیات معاصر جهان، دوره ۲۱، ش ۲، ص ۴۰۷، ۱۳۹۵.
- موریل، جان؛ (۱۳۹۲) فلسفه طنز؛ بررسی طنز از منظر دانش، هنر و اخلاق، ترجمه: محمود فرجامی و دانیال جعفری، تهران: نی، ۱۳۹۲.
- ناصری، ناصر؛ (۱۳۸۵) «طنز و جلوه‌های شکل‌گیری آن در ادب فارسی»؛ فصلنامه علمی-ترویجی ادبیات فارسی، س سوم، ش ۷، ص ۱۱۴-۷۹، ۱۳۸۵.
- نعمتی، نسیم؛ (۱۳۹۵) «بررسی کاریکاتورهای اجتماعی در مطبوعات ایران»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده معماری و شهرسازی، رشته ارتباط تصویری دانشگاه شهید رجایی، ص ۱۴، ۱۳۹۵.
- نیکویخت، ناصر؛ (۱۳۸۰) هجو در شعر فارسی؛ تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۸۰.
- Bergson, Henri, (1911), *Laughter: an essay on the meaning of the comic*, member of the institute professor at the college de franc, new york: the macmillan.
- Schlingmann, Carsten, (1995), *literature wissen*, Franz kafka, reclam, Stuttgart.
- Weber, Brown, (1947), *The Mode of Black Humour*, The Comic Imagination in American Literature, Ed. Louis D. Rubin, Jr. Forum Series, Washington, D.C: U.s.Information Agency.